

Carolina Øverlien og Hanne Sogn

Kunnskap gir mot til å se og trygghet til å handle

Nasjonalt kunnskapssenter

om vold og traumatisk stress a/s

Publikasjonsserie fra Nasjonalt kunnskapssenter
om vold og traumatisk stress.

Rapport nr. 3/2007

www.nkvts.no

Kunnskap gir mot til å se og trygghet til å handle

Carolina Øverlien
og
Hanne Sogn

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress A/S

Rapport nr 3/2007

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) er et selskap under Unirand AS som er heleid av Universitetet i Oslo. NKVTS består av tidligere Psykososialt senter for fl yktninger, Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn og deler av Kontoret for katastrofepsykiatri.

Formålet med senteret er:

Å utvikle, vedlikeholde og spre kunnskap og kompetanse som kan bidra til:

- å redusere helsemessig og sosiale konsekvenser av vold og traumatisk stress
- å forebygge vold og traumatisk stress

Senterets oppaver er forskning, utviklingsarbeid, undervisning, formidling og veiledning.

Bak opprettelsen av senteret står:

Barne- og likestillingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justis- og politidepartementet, Forsvarsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Omslag: KOBOLT

Produsert i samarbeid med Unipub AS

ISBN 978-82-8122-011-9

ISSN 0809-9103

Henvendelse vedrørende publikasjonen rettes til Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Kontaktinformasjon på www.nkvts.no.

Forord

Denne rapporten dokumenterer at lærere, førskolelærere og barnevernspedagoger ikke får tilstrekkelig kunnskap om barns rettigheter, vold og seksuelle overgrep og samtalemotodikk. Dette kan føre til at de utsatte barna ikke blir sett og dermed ikke får den hjelpen de trenger. Den viser at flertallet av de nyutdannede pedagogene heller ikke føler seg kompetente for en del av de oppgavene de kommer til å bli stilt overfor, og at de ikke føler seg kvalifisert til å samtale med barn. Rapporten stiller spørsmål til både omfanget og kvaliteten på undervisningen ved høyskolene. Dette er alvorlig og bekymringsfullt.

Lærere og førskolelærere er i den særegne situasjonen at de ser barn daglig og over tid. Det gir dem anledning til å observere barnas trivsel, endringer i atferd, tegn på skader og andre signaler som kan tyde på om barna lever i en vanskelig situasjon. Dersom lærere, førskolelærere og andre som arbeider med barn ikke er i stand til å tolke barns ulike signaler, finnes det en risiko for at de vil vurdere barnas vansker ut fra individuelle forklaringer, som at barnet har lære- eller konsentrasjonsvansker, snarere enn å se etter årsaker i barnets livssituasjon. Svært få bekymringsmeldinger til barnevernet om barn utsatt for vold og seksuelle overgrep, kommer fra skoler og barnehager.

Da barnekonvensjonen ble ratifisert i Norge bygde det på en intensjon om at barns rettigheter skal gjennomsyre alt arbeid med og for barn. Denne studien viser at undervisningen i barns rettigheter på sentrale studier er for tilfeldig. For at studenter skal få den plattformen de trenger for å møte en krevende arbeidssituasjon, må undervisningen adressere de utfordringene de ferdig utdannede studentene kommer til å møte. Og temaene i utdanningen må fokuseres både med kvantitet, kvalitet og kontinuitet.

Rammeplanene for utdanningen slår fast at skole og barnehage skal hjelpe barn i krise, men de sier ikke noe om hvem disse barna er. Her er det noe fundamentalt som svikter. Yrkesgruppene pålegges forpliktelser, men gis ikke verktøy og metoder for å oppfylle dem. God undervisning om temaene er en forutsetning for at studentene i sitt yrkesliv skal kunne forstå hva som er riktig og mulig å gjøre for barn de møter.

Redd Barna har initiert arbeidet med denne studien og gitt finansiell støtte. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) v/ dr. philos Carolina Øverlien og sosiolog Hanne Sogn har gjennomført studien.

Grete Dyb, Ole Kristian Hjemdal og Åse Langballe har bidratt med viktige faglige innspill og kommentarer.

Redd Barna og NKVTS håper denne rapporten vil bidra til at ansvarlige myndigheter benytter de mulighetene de har til å fokusere på utdanningen av de omtalte yrkesgruppene, og sørge for at studentene blir i stand til å både se og hjelpe noen av de mest sårbare barna vi har. Rapporten inneholder forslag til hvordan dette kan gjøres. Tidlig hjelp til barn er viktig for at barna skal få best mulig anledning til å vokse og utvikle seg til sitt fulle potensial. Barna skal slippe å vente på hjelp, de skal gis rett hjelp til rett tid!

Oslo, juli 2007

Gro Brækken
Redd Barna

Grete Dyb
NKVTS

Innhold

Summary	9
1 Innledning	11
1.1 Bakgrunn.....	11
1.2 Kunnskap og kompetanse om volds- og overgrepsofsatte barn.....	12
1.3 Utdanningenes rammeplaner og forpliktelser via forskrifter og lover	13
1.4 Rapportens inndeling.....	14
2 Problemstillinger og metode.....	15
2.1 Problemstillinger.....	15
2.1 Data og metode	15
2.1.1 Utvalg	15
2.1.2 Spørreskjemaundersøkelse.....	16
2.1.3 Datainnsamling.....	16
2.1.4 Svarprosent.....	17
2.1.5 Frafall	17
2.1.6 Databehandling.....	19
3 Analyse	21
3.1 Undervisning om barnekonvensjonen, fysiske og seksuelle overgrep og samtalemotodikk.....	22
3.1.1 Barnekonvensjonen.....	22
3.1.2 Fysiske overgrep.....	23
3.1.3 Seksuelle overgrep.....	23
3.1.4 Samtalemotodikk med barn.....	23
3.2 Studentenes subjektive opplevelse av undervisningen.....	24
3.2.1 Barnekonvensjonen.....	25
3.2.2 Fysiske overgrep.....	25
3.2.3 Seksuelle overgrep.....	26
3.2.4 Samtalemotodikk	28
3.3 Undervisningens karakter.....	28
3.3.1 Barnekonvensjonen.....	29
3.3.2 Fysiske overgrep.....	29
3.3.3 Seksuelle overgrep.....	30
3.3.4 Samtalemotodikk med barn.....	30

4	Diskusjon.....	31
4.1	Barnekonvensjonen som plattform for forståelsen av barn	32
4.2	Lærere som sentrale personer i barnets liv.....	34
4.3	Betydningen av tidlig intervensjon og forebygging	36
4.4	En læringsprosess uten metode og praksis	37
4.5	Brister i kvantitet og kontinuitet.....	39
4.6	Forpliktelser knyttet til tilpasset opplæring	40
5	Forslag til tiltak	43
6	Konklusjon	45
	Vedlegg 1 Kunnskapsområdene	47
	Vedlegg 2 Krav til kompetanse	51
	Vedlegg 3 Tidligere studier	55
	Vedlegg 4 Spørreskjemaet	59
	Litteratur.....	65

Sammendrag

Denne studien handler om blivende barnevernspedagoger, allmennlærere og førskolelæreres syn på hvor mye undervisning de har fått om følgende kunnskapsområder: FN's konvensjon om barnets rettigheter, fysiske og seksuelle overgrep mot barn og samtalemotodikk med barn. Studien fokuserer også på om studentene opplever at de har fått tilstrekkelig kunnskap om disse temaene med hensyn til deres fremtidige yrkesarbeid.

For å få svar på ovennevnte spørsmål ble det utarbeidet et spørreskjema som ble besvart av 161 blivende barnevernspedagoger, 178 blivende allmennlærere og 209 blivende førskolelærere, totalt utgjør dette 548 studenter. Spørreskjemaet som vi utviklet ble besvart både via web og i papirformat. Dataene vi fikk inn ble analysert i SPSS¹. Studentene hadde i skjemaet mulighet for å skrive inn fritekst. De kommentarer som mange studenter valgte å skrive i friteksten brukes kun som eksempler og illustrasjoner på de temaområdene vi har analysert.

Resultatet viser at alle studentgrupper opplever at det finnes mangler i utdanningen i forhold til alle fire kunnskapsområder. De blivende allmennlærere rapporterer om flest mangler og er også mest misfornøyde med hvordan utdanningen forbereder dem på møtet med utsatte barn. Blant de blivende barnevernspedagogene og førskolelærerne oppgir kun 15 prosent at de ikke har fått undervisning om barnekonvensjonen. Tilsvarende tall for de blivende allmennlærere er 57 prosent. Hele 88 prosent av de blivende allmennlærerne oppgir at de ikke har fått tilstrekkelig kunnskap om barnekonvensjonen med hensyn til sitt framtidige yrkesarbeid. De blivende allmennlærerne er også den gruppen studenter som oppgir å ha fått minst undervisning om fysiske overgrep mot barn, (58 prosent svarer nei), seksuelle overgrep mot barn (56 prosent svarer nei) og samtalemotodikk (57 prosent svarer nei).

De aller fleste av de blivende barnevernspedagogene og førskolelærerne har fått undervisning om kunnskapsområdene vi har spurt etter. Tross dette svarer majoriteten at de ikke opplever at de har fått tilstrekkelig kunnskap med hensyn til deres framtidige yrkesarbeid. Ut ifra de åpne spørsmålene og spørsmålene om når i utdanningsforløpet de har fått undervisningen, tolker vi dette resultatet som at det finnes mangler både i kvantitet og kontinuitet i

---

1 SPSS er et statistikkverktøy for analyse og rapportering av data.

undervisningen. Undervisningen om disse temaene skjer ofte som et enkelt tilfelle, i form av en temadag, eller at en utenforstående foreleser tas inn i for en enkelt forelesning. Undersøkelsen viser at studentene ønsker mer fokus på disse emneområdene i undervisningen.

Vi mener at våre resultater viser alvorlige mangler når det gjelder omfang av undervisning i alle tre utdanninger som er inkludert i denne undersøkelsen. Fremfor alt gjelder dette allmennlærerutdanningen. Resultatet viser at en majoritet av allmennlærerstudentene mener at de ikke får noen undervisning i det hele tatt om enkelte av de fire kunnskapsområdene. Denne gruppen opplever seg selv følgelig som dårligst forberedt til å møte utsatte barn i deres profesjonelle yrkesliv. Resultatene viser også at undervisningen fremfor alt er teoretisk innrettet og at studentene etterspør mer kunnskap som er metodisk og praktisk innrettet.

NKVTS og Redd Barna vil ut ifra disse resultatene foreslå følgende tre tiltak:

- FNs konvensjon om barnets rettigheter må eksplisitt formuleres som ett av hovedformålene i utdanningenes rammeplaner.
- Et eget emne om barn utsatt for vold og overgrep må innføres i rammeplanene for allmennlærerutdanningen og førskolelærerutdanningen. I samtlige utdanninger bør det avsettes et visst antall studiepoeng for å sikre at emnet får tilstrekkelig oppmerksomhet i utdanningene.
- Praksis og ferdighetstrening inkluderes i undervisningen.

Summary

This study is concerned with how much teaching students studying to become social workers, teachers, and pre-school teachers have received when it comes to four major areas of knowledge: the UN convention of the rights of the child, physical and sexual abuse of children and a methodological model for communication with children. The study also focuses on whether or not the students believe they have received enough teaching concerning these areas in regards to their future professional work.

In order to find the answers to these questions a survey was developed and then answered by 161 social work students, 178 teaching students and 209 pre-school teaching students. In total, 548 students answered the survey. The survey was filled out both on paper and on the web. The answers were processed in SPSS. The students also had the option of writing comments at the end of the survey. The comments were not systematically analysed but used only as examples and illustrations.

The results show that all three groups of students feel there is something missing in their education when it comes to all four areas of knowledge. The group that reports this the most are the students studying to become teachers. This group is also the group that is the most unsatisfied with the way their educational program has prepared them to work with abused children. Among the students studying to become social workers and the pre-school teachers only 15 percent say they have not received any education about the UN convention of the rights of the child. The equivalent number for the students studying to become teachers is 57 percent. Among the teacher students, 88 percent say they have not received enough teaching concerning the convention in regards to their future professional work. The students studying to become teachers are also the ones who report that they have received the least amount of teaching concerning physical abuse of children (58 percent says no), sexual abuse of children (56 percent says no) and a methodological model for communication (57 percent says no).

The vast amount of social work and pre-school teacher students have received some teaching concerning all four areas of knowledge. Despite this, the majority of them say that they feel they have not received enough teaching in regards to their future professional work. Judging from the comments written at the end

of the survey and the question regarding the point at which they received this teaching, we understand this finding as a lack of quantity and continuity in the education. Teaching about these issues often takes the form of one lecture with a guest lecturer or one sporadic day during a semester when the class focuses on issues such as sexual abuse of children. Our study shows that the students wish for a clearer focus on these issues during their educational program.

We argue that our results show that there are serious flaws when it comes to quantity of education concerning all four areas of knowledge that our study focuses on for all three student groups. But first and foremost this lack of teaching concerns the students studying to become teachers. The results show that the majority of this group say that they have received no teaching at all about the UN convention of the rights of the child, physical and sexual abuse of children and a methodological model for communication with children. Consequently, this group feels that they are the least prepared to meet and work with abused children in the future. The results also show that the teaching the students receive is primarily theoretical and that the students would like teaching with a methodological and practical perspective.

The Norwegian Center for Violence and Traumatic Stress Studies (NKVTS) and Save the Children Norway would like to offer the following suggestions:

- The UN convention of the rights of the child has to be an explicit primary objective in the basic framework of the educational plan.
- A separate subject on children exposed to violence and assault must be introduced into the framework of the educational plan for the education of general and pre-school teachers. In all programs there should be allocated a certain amount of credits to ensure that the subject receives sufficient attention within the offered education.
- Work experience and practical training is to be included in the teaching.

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

I mai 2006 publiserte Råd Barnen i Sverige rapporten *Inga barn på schemat – blivande socionomer om beredskapen att möta barn som far illa*. Hovedansvarlig for rapporten var Carolina Øverlien. Hensikten med rapporten var å belyse hvor mye kunnskap sosionomstudenter ved tre ulike læresteder i Sverige anså at de hadde fått under sin utdanning, og om de opplevde at de hadde fått tilstrekkelig kunnskap for å kunne møte utsatte barn i sitt framtidige yrkesliv. Rapporten fikk stort gjennomslag i massemedia og resulterte i direkte endringer i utdanningstilbudet med hensyn til undervisning om overgrepsutsatte barn.

Norske Redd Barna anser at det også i Norge finnes et behov for å styrke kompetansen om overgrep mot barn i hjelpeapparatet, i barnehager og i barneskoler. Redd Barna kontaktet derfor Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) med forespørsel om en lignende studie kunne gjennomføres i Norge. Ønsket var da å utvide studien til også å innbefatte blivende allmennlærere og førskolelærere.

Spørsmålet om kompetanseheving er også aktuelt på den politiske agendaen i Norge. I Barne- og familiedepartementets strategiplan *Strategi mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn (2005-2009)* påpekes behovet for kompetanseheving i hjelpeapparatet, da man anser at det fins et stort behov for mer kunnskap om vold og overgrep mot barn blant disse yrkesgruppene. Tilsvarende påpeker også kvinnevoldsutvalget mangler på kunnskap i hjelpe- og behandlingsapparatet i sin rapport ”Retten til et liv uten vold” (NOU 2003:31). Justis- og politidepartementets handlingsplan *Vold i nære relasjoner (2004-2007)* retter også fokus mot mangler på kunnskap om vold i nære relasjoner i hjelpeapparatet og i andre profesjoner som ofte møter volds og overgrepsutsatte.

Med utgangspunkt i dette innledet NKVTS og Redd Barna Norge et samarbeid våren 2007. Samarbeidet innebar at NKVTS fikk i oppdrag av Redd Barna å undersøke blivende barnevernspedagoger, allmennlærere og førskolelæreres beredskap for å møte overgrepsutsatte barn.

1.2 Kunnskap og kompetanse om volds- og overgrep utsatte barn

En altfor stor gruppe barn i vårt samfunn utsettes for vold og seksuelle overgrep, oftest av en person i deres egen familie som de er i et avhengighetsforhold til. Forskning viser at 4 prosent av 10-12-årige barn har vært utsatt for alvorlige voldshandlinger i oppdragende hensikt fra egne foreldre en eller flere ganger (SOU 2001:72) og at 10-20 prosent av jentene og 5-10 prosent av guttene har vært utsatt for seksuelle overgrep (Sætre 1997a). Disse negative opplevelsene kan få alvorlige følger for barnets helse, utviklingsforløp og læringsevne².

Det er av stor betydning at studenter som skal arbeide med barn i sitt fremtidige yrkesarbeid får kunnskap om disse spørsmålene og i tillegg opplever selv at de innehar kompetanse til å se, støtte og hjelpe utsatte barn. For barn som er utsatt for vold, og som kanskje har liten støtte fra familie og andre nettverk, er andre voksne utenfor familien sentrale. Familier der det forekommer vold lever ofte isolert fra venner, familie og resten av samfunnet (Christensen, 1988). Volden er ofte skjult og holdes innenfor familien som en hemmelighet. De fleste barn går i dag i barnehage, og takket være skoleplikten går barna på skole. I barnehagen og i skolen møter barnet kanskje den/de eneste voksne han/hun får mulighet til å relatere seg til utenfor familien. Læreren kan være en person barnet stoler på og har tillit til. Hvis målet er å få barnet til å fortelle om den volden han/hun utsettes for, er det størst sjans for at barnet forteller dette til en person han/hun har tillit til. Læreren er også pliktig ifølge norsk lov til å melde fra til barnevernet ved mistanke om at et barn mishandles. For at barnet skal få hjelp og støtte av den barnevernspedagog han/hun møter, kreves både kunnskap og kompetanse hos den enkelte barnevernspedagog³.

FNs konvensjon om barnets rettigheter (barnekonvensjonen) utgjør et kunnskapsfundament med hensyn til barn som opplever å bli utsatt for fysiske og/eller seksuelle overgrep. I barnekonvensjonen slås det fast at barn har rett til å vokse opp i et miljø fritt for vold og overgrep og at om barnet likevel blir utsatt, har han/hun rett til nødvendig støtte, behandling og oppfølging. For blivende allmennlærere, førskolelærere og barnevernspedagoger holder det derimot ikke å kunne konvensjonens bestemmelser. Denne gruppen studenter bør også ha en forståelse av barnekonvensjonens betydning og dens

² For en mer detaljert diskusjon om barnekonvensjonen, vold og seksuelle overgrep mot barn, og samtalemotodikk med barn se vedlegg 2.

³ For en mer detaljert diskusjon om yrkesgruppene allmennlærere, førskolelærere og barnevernspedagoger, se vedlegg 3.

praktiske konsekvenser for den enkeltes yrkeshverdag. Imidlertid er det ikke nok å inneha kunnskap og kompetanse om barnekonvensjonen og fysiske og seksuelle overgrep mot barn. Det trengs også kunnskap om hvordan man snakker med barn om vanskelige temaer. Med kunnskap om alle disse fire områdene kan barnevernspedagogen, læreren og førskolelæreren fange opp barnet og hjelpe henne/ham med å få den støtte han/hun har rett til. Disse yrkesgruppenes kunnskap om vold og seksuelle overgrep mot barn kan derfor være livsviktige for det enkelte barnet.

De overnevnte yrkesgrupper vil ha ulike roller når det gjelder utsatte barn. Allmennlærere og for en stor del også førskolelærere arbeider som regel med alle barn, det vil si både barn som opplever vold og overgrep og barn som ikke blir utsatt for slike krenkelser. Barnevernspedagoger vil først og fremst komme i kontakt med barn og deres familier når bekymringer omkring barnets situasjon blir meldt. Fordi barnevernspedagoger, førskolelærere og allmennlærere vil ha ulike funksjoner i sitt arbeid med barn vil de ha behov for ulike typer kunnskaper for å kunne gripe inn og bistå overfor de barn som opplever ulike former for krenkelser i oppveksten. I plan om Strategi mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn (Barne- og familiedepartementet 2005-2009) påpekes det at det er viktig å ha fokus på rollefordelingen mellom ulike instanser. Dette bør reflekteres inn i undervisningen. I tillegg til fagspesifikk opplæring med hensyn til kunnskap om hvordan de ulike profesjonene skal forholde seg i møte med barn utsatt for fysisk vold eller seksuelle overgrep, vil de impliserte profesjonsutdanningene også ha behov for generell kunnskap om emnet. Kunnskap om symptomer, konsekvenser og spesielt utsatte og sårbare barn, vil i denne sammenheng være viktig å inkludere i undervisningen for samtlige tre utdanninger.

1.3 Utdanningenes rammeplaner og forpliktelser via forskrifter og lover

Lov om universiteter og høyskoler (NOU 2003:25) slår fast at Kunnskapsdepartementet kan fastsette nasjonale rammeplaner for enkelte utdanninger. Rammeplanene utgjør et forpliktende grunnlag for institusjonene som tilbyr utdanninger. De høyere utdanningsinstitusjonene har fått delegert stor faglig myndighet, og departementet pålegger ikke institusjonene å fokusere på spesielle emner eller fagområder utover det som er fastsatt i rammeplanene.

Rammeplanene for de ulike utdanningene gir oss viktig informasjon om hvilke intensjoner og mål som fastlegges for de ulike studiene. I tillegg gir de oss innblikk i faglige prioriteringer og de føringer som er lagt når det gjelder kunnskap og kompetanse om de ulike fagområdene. Utdanningsinstitusjonene må i tillegg til rammeplanene også forholde seg til rammeplan for barnehager, opplæringsloven, lærerplaner, og andre forskrifter og lover. Disse dokumenter synliggjør hvilke forpliktelser utdanningsinstitusjonene har, med hensyn til undervisning om de ulike emnene.

Vi har i diskusjonen av våre resultater valgt å se nærmere på hvilke føringer de ulike bestemmelser legger i forhold til tematisk innhold i undervisningen. Vi er i denne sammenheng opptatt av å finne ut om det eksisterer en diskrepans mellom de føringene disse bestemmelsene legger og studentenes faktiske opplevelser av undervisningen.

1.4 Rapportens inndeling

Den foreliggende rapport er organisert som følger: I kapittel 2 redegjør vi for metoden som er anvendt og de spørsmålsstillinger som studien tar utgangspunktet i. Kapittel 3 inneholder en analyse av innsamlet data. I kapittel 4 diskuteres resultatene. I kapittel 5 presenteres forfatterens forslag til tiltak for å styrke undervisningstilbudet. Rapportens siste kapittel inneholder en kort konklusjon av resultatene.

2

Problemstillinger og metode

2.1 Problemstillinger

Hovedformålet med denne studien er å belyse hvorvidt og i hvilken grad et utvalg studenter ved barnevernspedagog-, allmennlærer- og førskolærerutdanningene ved landets høyskoler har fått undervisning om barnekonvensjonen, fysiske og seksuelle overgrep og samtalemotodikk med barn. Formålet er videre å få kjennskap til om studentene opplever at de har fått tilstrekkelig med kunnskap til å kunne se og møte utsatte barn i sitt fremtidige yrkesliv.

Spørsmål vi ønsket svar på:

- Har siste års studenter ved et utvalg høyskoleutdanninger fått undervisning om barnekonvensjonen, fysiske og seksuelle overgrep og samtalemotodikk i løpet av utdanningen?
- Opplever studentene at de har fått tilstrekkelig kunnskap om barnekonvensjonen, fysiske og seksuelle overgrep mot barn og samtalemotodikk i løpet av utdanningen for å kunne se og arbeide med disse spørsmålene i sitt framtidige yrkesliv?
- Når i løpet av utdanningstiden har de fått undervisning?
- Hvilke tilnærminger til kunnskapsområdene (teori, metode, praksis) vektlegges av utdanningene og hva ønsker studentene eventuelt mer av?

2.1 Data og metode

2.1.1 Utvalg

Det finnes 23 allmennlærerutdanninger i Norge, 16 førskolelærer- og 11 barnevernspedagogutdanninger. Vi valgte å ta kontakt med halvparten av disse utdanningene. Av praktiske grunner valgte vi i første omgang å ta kontakt med de høyskoler og/eller universiteter som hadde alle tre utdanningene i sitt studietilbud.

Det totale antallet utdanninger ble følgende:

- 9 allmennlærerutdanninger
- 6 førskolelærerutdanninger
- 5 barnevernspedagogutdanninger

Totalt inngår ni høyskoler/universiteter i Norge. Høgskolene var geografisk spredt over hele landet, men flest høyskoler fra Østlandet er representert i undersøkelsen.

2.1.2 Spørreskjemaundersøkelse

Valg av metode bør styres av forskningsspørsmålet. Ettersom forskningsspørsmålet i denne studien handler om studentenes oppfatning og opplevelser av sin utdanning, ville en intervjubasert spørreundersøkelse ha vært en passende metode. Fordi vi ønsket å nå ut til så mange studenter som mulig, og på grunn av tidsbegrensninger, valgte vi derimot å gjennomføre en spørreskjemaundersøkelse.

Spørreskjemaet ble utarbeidet med utgangspunkt i den svenske undersøkelsen ”Inga barn på schemat – blivande socionomer om beredskapen att möta barn som far illa”, og i samarbeid med vår referansegruppe og representanter fra Redd Barna. Målet var at skjemaet skulle bestå av noen få hovedspørsmål og et antall underspørsmål. Ettersom vi ba universitetene/ høgskolene om å bruke undervisningstid, var det viktig at spørreskjemaet var enkelt utformet.

2.1.3 Datainnsamling

Målet vårt var å besøke alle valgte utdanninger og dele ut og samle inn utfylte spørreskjemaer. Av praktiske grunner viste dette seg å ikke være mulig. Det kan for eksempel nevnes at de fleste allmennlærerutdanningene ikke hadde noen felles, obligatorisk undervisning for sine siste års studenter i løpet av våren. Vi utarbeidet derfor et webbasert spørreskjema som via våre kontaktpersoner ved høgskolene ble lagt ut på Class Fronter⁴ eller sendt av kontaktpersonene til studentene per e-post. På de høgskolene det var praktisk mulig å gjennomføre besøk reiste vi ut for å møte studentgruppene direkte. Totalt traff

---

⁴ Class Fronter er et webbasert læringsadministrasjonssystem som gjør det mulig med nettlæring. Fronter inneholder tjenester for kommunikasjon, samarbeid, informasjon og evaluering og er tilgjengelig for ansatte og studenter ved landets universiteter og høyskoler.

vi studenter ved ni utdanninger, fortrinnsvis blivende barnevernspedagoger. 11 utdanninger fikk oversendt spørreskjemaet via e-post med lenke til webskjemaet. Noen utdanninger måtte oppsøkes ved flere anledninger fordi studentgruppen var delt og befant seg i ulike geografiske områder. Enkelte av utdanningene vi besøkte fikk også i tillegg oversendt webskjemaet som ble lagt ut på Class Fronter, dette for å fange inn de studenter som ikke var tilstede under vårt besøk.

Våre kontaktpersoner på lærestedene besto fremfor alt av studieledere ved de ulike utdanningene. Med noen unntak ble vi svært godt mottatt av høyskolene/universitetene. Nesten alle var hjelpsomme og imøtekommende når det gjaldt våre bestrebelsler på å nå ut til studentene.

2.1.4 Svarprosent

	Antall studenter	Antall besvarelser	%
Barnevernspedagog	280	161	58
Allmenlærer	748	178	24
Førskolelærer	444	209	47
N =	1472	548	37

Vi har til sammen fått inn 548 svar. Det samlede antallet studenter som kunne ha vært med i undersøkelsen var 1472. Dette gir oss en svarprosent på 37 prosent. Det er barnevernspedagogutdanningene som i størst grad har bidratt. Nærmere 60 prosent av studentene fra denne utdanningen har fylt ut spørreskjemaet. Sammenligner vi de ulike utdanningene er det allmennlærerutdanningene som har de største kullene med studenter. Det kan se ut til at studentene ved de ulike allmennlærerutdanningene ikke har ønsket å delta i like stor grad som studentene ved de andre utdanningene. Dette har bidratt til at svarprosenten er lav. En annen forklaring kan være at de blivende allmennlærerne i større grad enn de andre to studentgruppene har fått undersøkelsen oversendt via web. Webbaserte undersøkelser har tradisjonelt en lavere svarfrekvens enn vanlige spørreskjemaundersøkelser.

2.1.5 Frafall

To høyskoler takket nei ved vår første henvendelse. Disse høyskolene hadde både allmennlærerutdanning og førskolelærerutdanning i sitt studietilbud. Dette førte til at to førskolelærerutdanninger og to allmennlærerutdanning ikke ble inkluderte i undersøkelsen. Grunnen til at disse institusjonene avsto å delta var praktiske i det ene tilfelle, og tvil om studiens seriøsitet i det andre.

Som tidligere nevnt var det av praktiske grunner ikke mulig å møte alle studentene personlig ved oppmøte på den enkelte høyskole. Særlig gjaldt dette allmennlærerutdanningene. Bakgrunnen for at vi ønsket å møte opp på det enkelte lærersted var at vi anså dette som den sikreste måten å få studentene til å svare på. Dette var også noe vi erfarte. Med unntak av en utdanning ved en høyskole fikk vi god respons og høy svarfrekvens ved de undervisningsstedene vi møtte opp.

I tillegg til de fire overnevnte utdanninger mistet vi et stort antall respondenter ved en utdanning ved en annen høyskole. Denne utdanningen var i utgangspunktet svært positivt innstilt til vår undersøkelse, og la til rette for besøk på tidspunkter da studentene var samlet. Innsamlingen av spørreskjemaer på de avtalte tidspunktene gikk likevel ikke som planlagt. Vi erfarte at god kommunikasjon med undervisningsleder i forkant av vårt besøk, ikke var tilstrekkelig. Studentenes velvillige innstilling til å ta oss i mot, var også avhengig av lærerne som hadde ansvaret for undervisningen på de aktuelle tidspunktene. I det nevnte tilfellet var det åpenbart at lærerne ikke hadde interesse for eller ønske om å motivere elevene til å bidra. Av 150 mulige utfylte spørreskjemaer fikk vi samlet inn fem. Dette var imidlertid den eneste utdanning der vi møtte opp personlig, som vi også møtte motstand.

Ved 11 utdanninger var det av ulike grunner ikke mulig å møte opp personlig. Samtlige av disse utdanningen var likevel positive til å gjøre det de kunne for å bidra til at studentene deltok. Til tre av utdanningene sendte vi kopier av spørreskjemaet, slik at disse kunne deles ut i forbindelse ved undervisning. Disse skjemaene ble sendt i ferdig utfylt stand tilbake til oss per post. Åtte høyskoler fikk tilsendt webskjemaet som lenke i en e-post. Webskjemaet ble oversendt til studieledere eller instituttledere som alle hadde sagt seg villige til enten å sende ut lenke med informasjonstekst om undersøkelsen pr e-post, eller legge ut lenken i Class Fronter. Flere ga oss tilbakemeldinger på at de også eksplisitt hadde oppfordret elevene om å delta, enten via e-post, i Class Fronter eller i møte med studentene i forbindelse med undervisning.

Det totale antallet studenter ved utdanningene som mottok webskjemaet var 770. Totalt kunne vi altså ha fått inn 770 svar via web. I tillegg kunne vi ha fått inn ytterligere svar via web, fra de høyskolene som vi møtte opp ved, og som i tillegg la ut lenke i Class Fronter og/eller sende lenken per e-post til studentene. Resultatet ble ikke som forventet. Dette til tross for purring og igjen, velvillig innsats fra høyskolenes side. Vi valgte web som forum for undersøkelsen fordi dette er et tilgjengelig medium for studenter. E-post og Class Fronter er noe studentene forholder seg til og bruker daglig, både i privat

sammenheng men også i forbindelse med undervisning, innleveringer og annet arbeid i forbindelse med studiene. Vi fikk fra flere høyskoler informasjon om at studentene blir "utsatt" for flere slike henvendelser i løpet av studietiden, dette kan åpenbart virke demotiverende i forhold til deltagelse. I tillegg henvendte vi oss til en gruppe studenter (siste års studenter) som kan oppleve at de er i en presset situasjon, både i forhold til eksamener og innleveringer. Det er naturlig å regne med at dette virker inn på deres motivasjon til å delta.

2.1.6 Databehandling

Spørreskjemaundersøkelsen er behandlet i SPSS. Dataene fra de åpne spørsmålene er ikke analysert, men kun anvendt som eksempler på uttalelser fra studentene i analysen.

3

Analyse

I denne delen av rapporten presenterer vi resultatene fra undersøkelsen. Vi har valgt å presentere studentenes svar på hovedspørsmålene i to tabeller. Den første tabellen gir en oversikt over studentenes syn på om de har fått undervisning om barnekonvensjonen, fysiske og seksuelle overgrep og samtalemotodikk med barn eller ikke. Den andre tabellen gir en oversikt over hvorvidt studentene opplever å ha fått tilstrekkelig kunnskap og kompetanse om de samme temaer, sett i forhold til deres fremtidige yrkesarbeid. I spørreskjemaet var spørsmålene om studentene hadde fått undervisning om de ulike temaene oppført hver for seg, det samme gjaldt spørsmålene om studentene opplevde å ha fått tilstrekkelig kunnskap om de ulike temaene.

Vi har valgt å presentere de deler av spørreundersøkelsen som vil gi leseren interessant informasjon. Det betyr at studentenes opplysninger om når i utdanningstiden de fikk den etterspurte kunnskapen ikke er redegjort for i tabeller, men diskuteres avslutningsvis i analysen. Heller ikke informasjon om den kunnskap de har fått er teoretisk, metodisk eller praktisk innrettet redegjøres det for på detaljnivå. Spørreskjemaet finnes derimot i sin helhet som vedlegg i rapporten (vedlegg 4). I spørreundersøkelsen hadde studentene mulighet til å skrive fritekst. Vi har inkludert noen av studentenes ”stemmer” for å illustrere poenger. I motsetning til spørreundersøkelsen for øvrig er ikke friteksten systematisk analysert.

Av de studentene som svarer på spørreskjemaet er fordelingen mellom blivende barnevernspedagoger, allmennlærere og førskolelærere som følger:

Tabell 3.1 Hvilken utdanning har du fulgt? (N=548)

	N=	%
Barnevernspedagog	161	29
Allmennlærer	178	32
Førskolelærer	209	38
Totalt	548	100

3.1 Undervisning om barnekonvensjonen, fysiske og seksuelle overgrep og samtalemotodikk

Formålet med det ene hovedspørsmålet var å få en oversikt over hvorvidt studentene har fått undervisning om de ulike temaene. Det første spørsmålet var om studentene har fått undervisning om barnekonvensjonen i løpet av utdanningen. Det andre spørsmålet var om studentene har fått undervisning om fysiske overgrep mot barn. Det tredje spørsmålet var om studentene har fått undervisning om seksuelle overgrep mot barn i løpet av sin utdanning. Det siste spørsmålet var om studentene har fått undervisning om samtalemotodikk med barn.

Tabell 3.2 Mangel på undervisning om temaområdene ved de ulike utdanningene (N=548)

	Barnekonvensjonen		Fysiske overgrep		Seksuelle overgrep		Samtalemotodikk	
	Ingen undervisning	Vet ikke	Ingen undervisning	Vet ikke	Ingen undervisning	Vet ikke	Ingen undervisning	Vet ikke
Barnevernspedagog (N= 161)	15 %	14 %	2 %	0 %	0 %	1 %	4 %	1 %
Allmennlærer (N=178)	57 %	17 %	58 %	7 %	56 %	10 %	57 %	10 %
Førskolelærer (N=209)	10 %	7 %	40 %	3 %	37 %	4 %	44 %	14 %
N=	145 (26 %)	50 (10%)	191 (34 %)	20 (4 %)	176 (32 %)	28 (5 %)	201 (37 %)	49 (9 %)

*N inkluderer både de som har svart ja, nei og vet ikke. Vi har i denne tabellen kun valgt å gjøre rede for de som har svart nei og vet ikke.

3.1.1 Barnekonvensjonen

Den gruppen som har fått minst undervisning om barnekonvensjonen er allmennlærerstudentene. Nærmere 60 prosent svarer nei på om de har fått undervisning om dette emnet. Gruppen blivende barnevernspedagoger og førskolelærere har fått betydelig mer undervisning. Av dem oppgir kun 15 prosent barnevernspedagogstudenter og 10 prosent førskolelærerstudenter at de ikke har fått undervisning om emnet. Det er flere allmennlærerstudenter og barnevernspedagogstudenter enn førskolelærerstudenter som oppgir at de er usikre på om de fått undervisning om barnekonvensjonen.

3.1.2 Fysiske overgrep

Også her skiller resultatene fra de ulike gruppene seg radikalt. Nærmere 60 prosent av allmennlærerstudentene oppgir at de ikke har fått undervisning om fysiske overgrep. For førskolelærerne gjelder dette 40 prosent. Til sammenligning er det bare to prosent av barnevernspedagogstudentene som oppgir at de ikke har fått undervisning om fysiske overgrep. Sju prosent av allmennlærerstudentene er usikre, og svarer att de ikke vet om de har fått undervisning eller ikke.

3.1.3 Seksuelle overgrep

Det er i særlig grad allmennlærerstudentene og førskolelærerstudentene som oppgir at de ikke har fått undervisning om seksuelle overgrep. 56 prosent av allmennlærerstudentene og 37 prosent av førskolelærerstudentene oppgir dette. Alle barnevernspedagogstudenter unntatt en prosent som er usikre, oppgir at de har fått undervisning om emnet. Blant allmennlærerstudentene er det også flere som oppgir at de er usikre på om de har fått undervisning, sammenlignet med de to andre gruppene.

3.1.4 Samtalemetodikk med barn

En svært høy andel av de blivende barnevernspedagogene har fått undervisning om samtalemetodikk med barn. Et sitat fra en barnevernspedagogstudent illustrerer denne gruppens opplevelse av undervisningen om samtalemetodikk med barn.

Opplever mye og grundig undervisning/praksis i å samtale med barn omkring vanskelige tema.

Blant de blivende allmennlærerne oppgir 57 prosent at de ikke har fått undervisning, blant førskolelærerstudentene gjelder dette 44 prosent. Det er flest førskolelærerstudenter som er usikre. 14 prosent vet ikke om de har fått undervisning eller ikke.

3.2 Studentenes subjektive opplevelse av undervisningen

For å følge opp spørsmålet om undervisning om de ulike emnene spurte vi studentene om de opplever å ha fått tilstrekkelig kunnskap om barnekonvensjonen, fysiske og seksuelle overgrep og samtalemetodikk. Dette andre hovedspørsmålet skulle bidra til å illustrere i hvilken grad studentene opplevde at undervisningen de har fått om de ulike emnene er tilstrekkelig med hensyn til deres fremtidige yrkesarbeid.

Spørsmålet vi ber studentene besvare er et hypotetisk spørsmål. Vi ber studentene *forestille seg* hvordan deres yrkesarbeid kommer til å bli og ut ifra det bedømme om de har fått tilstrekkelig kunnskap eller ikke. Som forventet var det en stor gruppe, spesielt blant blivende barnevernspedagogstudenter, som svarte at de ikke visste om de hadde fått tilstrekkelig kunnskap eller ikke. Det er også et subjektivt spørsmål ettersom vi spør om studentenes opplevelse av noe, deres forestillinger om et aspekt ved deres fremtidige yrke, nemlig barnekonvensjonens rolle og betydning i deres framtidige arbeid. Vi definerer heller ikke ordet *tilstrekkelig*, ettersom målet med spørsmålet er å få rede på hvordan studentene selv opplever egen kompetanse eller mangel på kompetanse overfor et snart startende yrkesliv.

Tabell 3.3 Studentenes opplevelse av om de har fått tilstrekkelig kunnskap og kompetanse, med hensyn til sitt fremtidige yrkesarbeid (N=548)

	Barnekonvensjonen		Fysiske overgrep		Seksuelle overgrep		Samtalemetodikk	
	Ikke tilstrekkelig kunnskap	Vet ikke	Ikke tilstrekkelig kompetanse	Vet ikke	Ikke tilstrekkelig kompetanse	Vet ikke	Ikke tilstrekkelig kompetanse	Vet ikke
Barnevernspedagog (N= 161)	45 %	20 %	63 %	11 %	60 %	11 %	60 %	10 %
Allmennlærer (N=178)	88 %	5 %	93 %	3 %	94 %	3 %	90 %	3 %
Førskolelærer (N=209)	56 %	12 %	89 %	7 %	87 %	7 %	79 %	11 %
N= 548	346 63 %	66 12 %	452 82 %	38 7 %	446 81 %	39 7 %	423 77 %	44 8 %

*N inkluderer både de som har svart ja, nei og vet ikke. Vi har i denne tabellen kun valgt å gjøre rede for de som har svart nei og vet ikke.

3.2.1 Barnekonvensjonen

Av barnevernspedagogstudentene oppgir 45 prosent at de ikke har fått tilstrekkelig kunnskap om barnekonvensjonen med hensyn til deres fremtidige yrkesarbeid. Av de blivende førskolelærerne mener 60 prosent at de ikke har fått tilstrekkelig kunnskap. Ettersom flere enn halvparten av de blivende allmennlærerne ikke har fått noen undervisning om barnekonvensjonen, er det også denne gruppen som mener at de har utilstrekkelig kunnskap om barnekonvensjonen. Hele 93 prosent av allmennlærerstudentene oppgir dette.

Flere studenter kommenterer at det kan være vanskelig å bedømme om de har fått tilstrekkelig kompetanse om de ulike fagområdene.

Selv om man har fått undervisning om seksuelle overgrep, vold og samtalemotodikk, føler jeg ikke nødvendigvis at jeg har nok kompetanse med hensyn til fremtidig yrkesarbeid. Vil aldri føle meg ferdig utlært, men må likevel hive seg ut i det, da jeg mener man lærer best i praksis.

Det er åpenbart at selv om studentene har fått undervisning om barnekonvensjonen og spesielt gjelder det blivende barnevernspedagoger og førskolelærere, ønsker de mer undervisning om dette emnet. Kanskje er dette et uttrykk for at de er usikre på hva *tilstrekkelig* betyr, men man kan også tolke det som at undervisningen har vært knapp og at de er usikre på om de har den kunnskap om barnets rettigheter som kreves når man skal arbeide med barn.

3.2.2 Fysiske overgrep

Av de blivende barnevernspedagogene svarer flere enn 60 prosent at de ikke opplever at de har tilstrekkelig kompetanse om fysiske overgrep mot barn med hensyn til sitt fremtidige yrkesarbeid. Sammenlignet med de andre gruppene er en relativt stor andel på 11 prosent usikre. Blant allmennlærerstudentene oppgir nesten alle, dvs. 96 prosent at de opplever at de ikke har tilstrekkelig kompetanse. Selv om halvparten av førskolelærerstudentene oppgir at de har fått undervisning, mener 89 prosent at de ikke har tilstrekkelig kompetanse med hensyn til sitt fremtidige yrkesarbeid.

Vi kan tolke resultatene med at studentene har vanskelig for å svare at de har fått tilstrekkelig kunnskap. Vi vet også gjennom den fritekst studentene har fylt inn, at mye av den undervisning som er blitt gitt, har vært fragmentert. Flere av studentene har ønsket å gjøre oss oppmerksomme på at deres ja på

spørsmålet om de har fått undervisning, betyr at de har fått en dag eller en forelesning med fokus på temaet. Dette kan være en del av forklaringen på at studentene, selv om de har fått undervisning, likevel svarer at de ikke har tilstrekkelig kunnskap.

Det kan også være slik at man svarer ja på spørsmålet om man har fått undervisning og ja på at man har fått tilstrekkelig undervisning, fordi studentene har fått informasjon om hvor man kan henvende seg som lærer for å få hjelp fra dem som besitter mer kompetanse.

Selv om vi ikke har hatt mye fokus på barn og seksuelt overgrep vet man at man har et støtteapparat tilknyttet barnehagen. Her kan man få den støtten (kompetansen) som man trenger for å takle ulike situasjoner.

Noen studenter kommenterer i friteksten at de savner undervisning om hvordan man skal forholde seg til foreldre der man mistenker at det er foreldrene selv som utøver vold mot barnet. I de aller fleste tilfelle der barnet blir utsatt for fysisk mishandling er den som utøver volden mot barnet en eller begge foreldre. Som blivende førskolelærer og allmennlærer er det av stor betydning at man under sin utdanningstid får kunnskap om at man plikter å melde fra til barnevernet om et barn har vært eller er utsatt for fysiske overgrep. Men det er også viktig å få kunnskap om hvordan man etter meldingen forholder seg til barn og barnets foreldre, spesielt når det er en forelder som er gjerningspersonen.

Vi har hatt mye om barn i vanskelige livssituasjoner, men da har det gått mer på hva vi skal gjøre hvis vi er bekymret og hvordan vi skal gå frem overfor foreldrene. Men hva skal vi gjøre når det er foreldrene som er medskyldige?

3.2.3 Seksuelle overgrep

Selv om nesten alle barnevernspedagogstudenter mener de har fått undervisning om seksuelle overgrep, mener 60 prosent at de ikke har fått tilstrekkelig kompetanse om emnet. Blant de blivende allmennlærerne mener 94 prosent at de ikke har tilstrekkelig kompetanse med hensyn til sitt fremtidige yrkesarbeid, blant førskolelærerne gjelder dette 87 prosent.

I likhet med vårt spørsmål som gjelder fysiske overgrep, betoner mange studenter at de har fått undervisning, men at den har vært begrenset. Ett ja på et spørsmål om de har fått undervisning eller ikke kan altså innebære at undervisningen har bestått av en forelesning i løpet av hele utdanningstiden.

Ønsker veldig at dette blir vektlagt mer i studiet enn en dag med forelesning.

Der det er svart ja om vi har fått undervisning om emnet, betyr dette kun at det så vidt er nevnt.

En høyskole valgte å la oss komme og dele ut spørreskjemaene den eneste dagen i løpet av utdanningstiden da studentgruppen hadde en gjesteforeleser på besøk som snakket om temaet. Dette kommenteres av flere av studentene i friteksten.

Kommentar: nå i dag om undervisning om seksuelle overgrep

Flere studenter understreker også at man savner dybde i undervisningen om disse spørsmålene. Temaet tas opp, men på et tilfeldig og overfladisk nivå.

Temaet kommer opp i pedagogikkundervisningen og til en viss grad i praksis. Det blir omtalt som en alvorlig faktor, men blir lite diskutert i dybde eller metode.

Det er altfor lite fokus på disse emnene i min utdanning. Vi kommer gjerne inn på tema i en bisetning, men ikke noe grundigere.

De aller fleste barn i vårt samfunn blir ikke utsatt for fysiske overgrep eller andre vanskelige opplevelser i barndommen. Flere studenter fra allmennlærerutdanningen kommenterer at utdanningen nesten utelukkende fokuserer på denne gruppen barn og at de savner undervisning om barn som lever i en vanskelig sosial situasjon. De mener at lærerutdanningen nesten utelukkende fokuserer på barnet i den funksjonelle, snarere enn den dysfunksjonelle familien.

Mener at lærerutdanning burde fokusere mye mer enn hva de gjør på hvordan vi som lærere skal takle barn med vanskelige oppvekstvilkår.

Altfor lite som går på sosiale problem når det gjelder barn i skolen.

3.2.4 Samtalemotodikk

Av de blivende barnevernspedagogene oppgir 60 prosent at de ikke har fått tilstrekkelig kompetanse om samtalemotodikk med barn med hensyn til sitt fremtidige yrkesarbeid. En relativt stor gruppe på 10 prosent er usikre. Av de blivende allmennlærerne oppgir 90 prosent at de ikke har fått tilstrekkelig kompetanse. Blant førskolelærerstudentene oppgir 79 prosent at de opplever at de ikke har tilstrekkelig kompetanse.

Å ha tilstrekkelig kompetanse kan innebære at man opplever at man ikke bare har fått kompetanse til å se barnet og dets problematiske livssituasjon, men at man også vet hvordan man skal nærme seg barnet, snakke med det om de problemene man ser og hvordan man skal bringe saken videre til hjelpeapparatet. At man må kjenne seg trygg i sin kunnskap for å kunne handle er et spørsmål som de blivende allmennlærerne tar opp i spørreundersøkelsen.

Kjempebra at dette temaet tas opp, for dette er saker en helt sikkert vil møte i hverdagen på skolen. Når man vet litt om barnas traumer er det viktig å kunne nærme seg dem og deres problemer på en trygg måte for de barna det gjelder. En ting er at en kanskje observerer en endring hos et barn og gjør seg tanker om hva som kan ligge bak, verre er det å skulle ta tak i dette på best mulig måte for barnet og andre impliserte i saken. Ønsker veldig at dette blir vektlagt mer i studiet enn en dag med forelesning. Tusen takk skal dere ha at dere setter fokus på dette. Ønsker dere lykke til slik at denne undersøkelsen fører til en endring på dette punktet i vår utdanning.

3.3 Undervisningens karakter

Vi inkluderte to spørsmål i spørreskjemaet som skulle gi oss noen indikasjoner på når i utdanningsforløpet studentene har fått undervisning, og om undervisningen hadde vært teoretisk, metodisk eller praktisk orientert. Vi har som tidligere nevnt ikke valgt å fremstille svarene på disse spørsmålene i tabeller.

3.3.1 Barnekonvensjonen

Når vi spør om når i undervisningsforløpet barnevernspedagogstudentene har fått undervisning om barnekonvensjonen, svarer halvparten av de studenter som mener at de har fått undervisning at det har skjedd i løpet av første studieår. Færre enn halvparten svarer år 2, og nesten ingen studenter svarer at de har fått undervisning om barnekonvensjonen under år 3. De blivende førskolelærerne har framfor alt fått undervisning under år 2 og 3, svært få studenter mener at de har fått undervisning i løpet av år 1. De allmennlærere som mener at de har fått undervisning i emnet oppgir ulike svar, enten 1, 2, 3 eller 4.

Husker ikke hvilke år vi har hatt hva. Litt vanskelig å være helt sikker.

Det er ikke lett å huske akkurat hvilket år du lærte de forskjellige tingene, når det er fire år siden vi startet på skolen.

Studentene har vanskelig for å huske på hvilket tidspunkt i hennes/hans utdanningstid hun/han har fått undervisning om barnekonvensjonen. Kommentaren er interessant ettersom hensikten med barnekonvensjonen er at den skal gå som en rød tråd gjennom alle våre møter med barn, gjennom alt arbeid vi voksne gjør med og for dem. For å leve opp til konvensjonen burde altså hele utdanningen gjennomsyres av barns rettigheter og konvensjonens bestemmelser og ikke være noe man underviser om ved en viss anledning eller i et kurs. Om konvensjonen var noe som gjennomsyret utdanningen, skulle man kunne tenke seg at studentene oppga at de hadde fått undervisning om den under alle utdanningsårene.

3.3.2 Fysiske overgrep

De studenter som svarer på spørsmålet om de har fått undervisning om fysiske overgrep mot barn, bes også svare på om undervisningen har vært teoretisk, metodisk eller praktisk orientert. Svaret alle tre grupper gir er at undervisningen fremfor alt har vært teoretisk. Vi spør også hva de eventuelt ville ha ønsket seg mer av. Alle tre grupper ønsker mer undervisning med alle tre innretninger, men fremfor alt etterspørres undervisning som er metodisk orientert.

Godt teoretisk innhold. Ville gjerne hatt mer i forhold til praktiske metoder.

3.3.3 Seksuelle overgrep

Av de studentene som svarer at de har fått undervisning om seksuelle overgrep, oppgir de fleste at undervisningen har vært teoretisk. Studentene ønsker mer teoretisk undervisning, men fremfor alt metodisk og praktisk. Førskolelærerstudentene ønsker fremfor alt teoretisk kunnskap.

Utdanningen er for teoretisk orientert. Burde vært mer metode og praksis.

Ofte blir undervisningen om slike tema (som de fleste andre tema) ofte lagt opp teoretisk, der kun en lærer står og foreleser. Mye av dette hadde nok vært nyttig om vi måtte jobbe aktivt med, for eksempel i grupper med ulike case-oppgaver, samtalegrupper osv.

Noen studenter kommenterer at koplingen mellom teori og praksis har vært altfor svak under utdanningen.

Er for liten sammenheng mellom praksis og teori i utdannelsen jeg har hatt. Er for mye fagteori, i stedet for å lære ulike læringsstrategier og samtalestrategier med barn, samt ulike utfordringer man møter i hverdagen, skapt av livet, uten sammenheng med undervisning.

3.3.4 Samtalemotodikk med barn

Selv undervisningen om samtalemotodikk har fremfor alt vært teoretisk. De aller fleste studenter oppgir at de skulle ønske mer metode og praksis i emnet.

Generelt sett dårlig undervisning i forhold til metoder man kan bruke, hvordan man skal gå frem ved slike situasjoner.

4

Diskusjon

Resultatene fra denne undersøkelsen viser at det er studentene ved barneverns-
pedagogutdanningene som opplever å få mest undervisning om temaene som
inngår i denne kartleggingen. Ser vi alle temaene under ett er det også denne
gruppen studenter som i størst grad oppgir at de opplever å ha fått tilstrekkelig
kunnskap om temaene. Studentene ved barneverns- og pedagogutdanningene
oppgir å ha fått noe mindre undervisning om barnekonvensjonen enn de har
fått om de andre temaene. Når det gjelder deres egen subjektive opplevelse
av om de har fått tilstrekkelig kunnskap om de ulike temaene er det likevel
flest som oppgir å ha fått tilstrekkelig kunnskap om barnekonvensjonen. Det
er videre undervisning om fysiske overgrep mot barn studentene ved denne
utdanningen er minst fornøyd med, tett fulgt av undervisning om seksuelle
overgrep og samtalemotodikk.

Førskolelærerstudentene oppgir også i høy grad å ha fått undervisning
om barnekonvensjonen. Noen færre oppgir at de har fått kompetanse om
seksuelle overgrep. Førskolelærerstudentene har i følge undersøkelsen fått
minst undervisning om samtalemotodikk med barn. Under dette spørsmålet
er det også mange som svarer at de er usikre på om de har fått undervisning
i dette emnet. Når det gjelder deres egen subjektive opplevelse av om de har
fått tilstrekkelig kunnskap om temaene, oppgir flest at de har fått tilstrekkelig
kunnskap om barnekonvensjonen. Selv om mange oppgir at de ikke har fått
undervisning om samtalemotodikk med barn, er det likevel flest som opplever
å ha fått tilstrekkelig med kompetanse om fysiske og seksuelle overgrep mot
barn med hensyn til sitt fremtidige yrkesarbeid.

Et mindre antall allmennlærerstudenter oppgir at de har fått undervisning
om barnekonvensjonen. Noen flere oppgir å ha fått undervisning om fysiske og
seksuelle overgrep mot barn. Tilsvarende gjelder samtalemotodikk med barn.
På spørsmål om de subjektivt opplever å ha fått tilstrekkelig med kompetanse
om de ulike temaene, svarer de aller fleste at de ikke har fått tilstrekkelig
kompetanse om noen av temaene. Minst fornøyd er allmennlærerstudentene
med undervisning om temaene fysiske og seksuelle overgrep mot barn.

Vi vil i det følgende løfte frem noen av de spørsmål som resultatene av
studien reiser, og som vi mener er viktige å sette søkelyset på.

4.1 Barnekonvensjonen som plattform for forståelsen av barn

På spørsmålet om studentene har fått undervisning om barnekonvensjonene, skiller studentene seg klart fra hverandre i sine svar. 15 prosent av de blivende barnevernspedagogene oppgir at de ikke har fått undervisning om barnekonvensjonen. For de blivende førskolelærerstudentene gjelder dette 10 prosent. Hele 57 prosent av allmennlærerne oppgir det samme. I tillegg oppgir 17 prosent av allmennlærerstudentene at de er usikre på om de har fått undervisning eller ikke. Dette kan tolkes som en usikkerhet fra studentenes side om hva konvensjonen er og om den i det hele tatt har hatt noen rolle i løpet av utdanningstiden.

Finns det noen grunn til at de blivende allmennlærerne får mindre undervisning om barnekonvensjonen enn de blivende barnevernspedagogene? Vi har vansker med å finne en forklaring på denne forskjellen, som skal kunne forsvare dette funnet. Barnevernspedagogene arbeider med og møter barn, voksne, familier og deres nettverk. Allmennlærere arbeider først og fremst med barn. Norge var ett av de første landene som ratifiserte FNs konvensjon om barnets rettigheter og er i tillegg et land som er internasjonalt kjent for å være et barnevennlig land der barns rettigheter blir oppfylt. Intensjonen med konvensjonen er at den skal gjennomsyre alt vårt arbeid med og for barn. Ut fra dette skulle man kunne forvente at alle høyskoler og universiteter som utdanner yrkesgrupper som i sitt daglige arbeid møter barn, lar FNs barnekonvensjon være en rød tråd gjennom hele utdanningen. Å fokusere på konvensjonen gjennom en forelesning, et kurs eller en temadag kan ikke sies å oppfylle denne forventningen. Om ikke barnekonvensjonen anvendes som en plattform for all undervisning om barn innen disse utdanningene, risikerer en også at konvensjonen vil spille liten rolle for studentene i deres yrkesaktive liv. En mulig årsak til at studentene ved barnevernspedagogutdanningene i større grad enn studentene ved allmennlærerutdanningene oppgir at de har fått undervisning om barnekonvensjonen kan være at det legges ulike føringer på dette i rammeplanene for de to utdanningene.

I rammeplanen for treårig barnevernspedagogutdanning finner vi at barnekonvensjonen skal være et sentralt tema i undervisningen. Barnekonvensjonen nevnes derimot ikke som et eksplisitt tema i rammeplanen for allmennlærerutdanningen. Som vi tidligere har nevnt inneholder barnekonvensjonen en rekke bestemmelser som blant annet skal sikre barn en trygg oppvekst, utdanning, et godt helsetilbud, gode levevilkår og beskyttelse mot mishandling

og seksuelle overgrep. I følge rammeplan for allmennlærerutdanningene er det ikke et krav at studentene skal tilegne seg kunnskap om disse rettighetene.

Barnevernspedagoger vil i følge rammeplanen arbeide med utviklingsbetingelser hos vanskeligstilte barn og unge. Barnevernspedagogenes oppgaver skiller seg sånn sett fra allmennlærerens oppgaver. Allmennlærerens oppgaver er i følge rammeplanen rettet inn mot pedagogisk arbeid med barn, der formålet blant annet er å skape gode læringsmiljøer. Vi kan likevel ikke se noen grunn til at barnekonvensjonen ikke skal være et sentralt tema i allmennlærerutdanningen. Barnekonvensjonen er som vi tidligere har nevnt inkorporert i norsk lov. At barnevernspedagogstudenter skal få kunnskap om dette og ikke allmennlærerstudenter i løpet av sin utdanning er i så måte problematisk. Alle som arbeider med eller for barn bør ha kjennskap til barns grunnleggende rettigheter, slik at arbeidet som gjøres med og for barnet, er tuftet på norsk lov.

Finnes det noen grunn til at de blivende allmennlærerne får mindre undervisning om barnekonvensjonen enn de blivende førskolelærerne? Heller ikke når det gjelder dette anser vi at det fins en rimelig forklaring på hvorfor førskolelærerstudentene bør få mer kunnskap om konvensjonen enn allmennlærerstudentene. I rammeplanen for førskolelærerutdanningen står det ikke noe eksplisitt skrevet om at førskolelærere skal ha kunnskap om og kjennskap til barnekonvensjonen. Emnet er altså på lik linje med allmennlærerutdanningens rammeplan ikke eksplisitt formulert som et emne som skal inkluderes i undervisningen. Likevel oppgir altså et stort antall førskolelærerstudenter at de har fått undervisning om emnet.

Finnes vi noen forklaring på at førskolelærerstudentene oppgir å ha fått mer kunnskap om barnekonvensjonen enn allmennlærerstudentene i rammeplan for barnehager og i Opplæringsloven eller i lærerplanene for grunnopplæring?

Opplæringsloven inneholder ingen bestemmelser som viser til at opplæringen i grunnskolen skal skje i samsvar med FNs konvensjon om barnets rettigheter. Dette gjelder også lærerplanene for grunnopplæring. I rammeplan for barnehager finner vi derimot i innledningen følgende formulering:

”Barnekonvensjonen ble vedtatt av FN i 1989, ratifisert av Norge i 1991 og inkorporert i norsk lov i 2003. Ved alle handlinger som angår barn som foretas av myndigheter og organisasjoner, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn. Staten skal sikre at de institusjoner og tjenester som har ansvaret for omsorgen eller beskyttelsen av barn, har den standard som er fastsatt, særlig med

hensyn til sikkerhet, helse, personalets antall og kvalifikasjoner samt kvalifisert tilsyn. Barnekonvensjonen vektlegger barns rett til å uttrykke seg”.

I tillegg til det overnevnte nevnes barnekonvensjonen og dets innhold ved flere anledninger i rammeplan for barnehager. En mulig forklaring på at en så stor andel førskolelærerstudenter oppgir å ha fått undervisning om barnekonvensjonen kan knyttes til den overnevnte tekst og at barnehagens rammeplan eksplisitt retter fokus på barnekonvensjonen. Dette er ikke tilfelle verken når det gjelder opplæringsloven eller lærerplanene for grunnopplæring.

4.2 Lærere som sentrale personer i barnets liv

For et barn som lever i en familie der det forekommer vold kan læreren være en sentral person. Læreren kan være en av de få eller den eneste voksne som barnet har tillit til og som han/hun derfor kan betro seg til. Læreren er også en person som har mulighet til å forandre barnets situasjon gjennom anmeldelse til barnevernet. Førskolelærerne møter mange barn og allmennlærerne møter alle barn, og i det inngår også barn som er utsatte for fysiske og seksuelle overgrep. Det er derfor viktig at utdanningen ikke bare fokuserer på barn i en normal livssituasjon. Uten kunnskap om problematiske hjemmemiljøer og konsekvensene av dette for barnet, finnes det også en risiko for at barnets problemer primært forstås ut fra individuelle forklaringsmodeller. Derfor er det ekstra problematisk at bare en tredjedel av allmennlærerstudentene og halvparten av førskolelærerstudentene oppgir at de har fått undervisning om fysiske og seksuelle overgrep.

Vi finner følgende formulering om forhold rundt barn som vil kunne påvirke læringssituasjonen og som allmennlærere i følge rammeplanen vil måtte forholde seg til:

”De fleste barn og unge opplever en trygg oppvekst, men noen barn har en utrygg tilværelse preget av omsorgssvikt. Det kan prege læringsfellesskapet og undergrave motivasjonen. Slike problemer kan læreren bearbeide sammen med andre som har ansvaret for oppvekstmiljøet til barna. Lærerutdanningen må forberede studentene på disse utfordringene og også gi dem opplæring i å løse konflikter og å forebygge og bekjempe mobbing,

vold og rasisme. Utdanningen må hjelpe studentene til å takle situasjoner der barn og unge opplever dødsfall, krig, seksuelle overgrep eller andre kriser som krever særskilt omsorg og tiltak fra lærerens side”.

De overnevnte temaer finner vi igjen i rammeplanens oversikt over temaer og fagområder som skal gå på tvers av ulike fag. Her står det at studentene skal opparbeide seg kunnskap om barn, og barn og unge i krise, så som overgrep, omsorgssvikt, sorg, krigstraumer og lignende. Hvordan disse temaene inngår på tvers av ulike fag kan vi kun lese ut av fagplanene som defineres av den enkelte undervisningsinstitusjon. I en tilfeldig utvalgt fagplan for første avdeling i allmennlærerutdanningen finner vi at temaene vold og seksuelle overgrep ikke inngår.

En utvalgt fagplan er ikke representativ for alle allmennlærerutdanninger. At vi i denne sammenheng ikke finner at tematikken inngår i fagplanen er i så måte tilfeldig. Dette illustrerer likevel at undervisning om disse emnene ikke alltid er sikret en plass i fagplanene, selv om temaet inkluderes i rammeplanen. Når disse temaene ikke er eksplisitt formulert i den utvalgte fagplanen, vil dette gi studentene svært marginale forutsetninger for å identifisere, forholde seg til og bidra til at barn som utsettes for slike krenkelser får den hjelpe og bistand de trenger og har rett til. I verste fall vil ansatte i skolen ikke kunne innfri de forpliktelser som er definert i opplæringsloven.

I følge opplæringslovens § 15-3 og 15-4 har ansatte i skolen plikt til å melde ifra til barnevernstjenesten og/eller sosialtjenesten ved mistanke om problematiske forhold rundt barnet. Det er derfor nødvendig at allmennlærerutdanningene gir studentene gode kunnskaper om hva loven sier omkring barns oppvekstvilkår, og hvem som har ansvaret når nære omsorgspersoner svikter eller utsetter barnet for ulike typer krenkelser. Hvis allmennlærere ikke har kunnskaper om symptomer og konsekvenser av fysiske og seksuelle overgrep vil dette gjøre lærerens mulighet og evne til melde ifra, meget vanskelig.

4.3 Betydningen av tidlig intervensjon og forebygging

Førskolelærere og allmennlærere har en unik posisjon på den måten at de møter barn tidlig i livet. Vi vet at allmennlærere alt for sjelden anmelder når de mistenker at et barn har det vondt. Kanskje en del av forklaringen på dette bunner i bristende kunnskaper om barnets rettigheter og om fysisk vold og seksuelle overgrep mot barn. Om førskolelærere og allmennlærere kan mer om fysiske og seksuelle overgrep, kan sannsynligheten for at de anmelder øke, hvilket i sin tur leder til at barnet fanges opp tidlig. Et barn som er utsatt for vold og overgrep og som fanges opp tidlig i livet og tilbys hjelp, kan bli spart for mye lidelse og har dermed større sjanser for å få et godt liv.

I følge plan om Strategi mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn (Barne- og familiedepartementet 2005-2009) finnes det per i dag flere tiltak som kan ha en forebyggende effekt mot seksuelle og fysiske overgrep. To av tiltakene retter seg inn mot barnehager og grunnskoler. Tiltaket som retter seg inn mot barnehagene er et veiledningsprogram for barnehage og helsestasjon, med fokus på hvordan man kan styrke barns autonomi og mestring og hvordan barn kan lære å ha et eierskap til kropp og seksualitet. Tiltaket som retter seg inn mot grunnskolene er undervisningsprogrammet ”Du bestemmer”. For at førskolelærere og allmennlærere skal kunne bidra i det forebyggende arbeidet, vil det være nødvendig at de også opplever å ha kunnskap om fenomenene.

I vår gjennomgang av rammeplanene for de to utdanningene har vi som nevnt vanskelig for å se at det vil settes av nevneverdig tid til undervisning om de overnevnte temaer, med mindre det gis et eksplisitt fokus i fagplanene. I følge Lov om høyskoler og universiteter er rammeplanene overordnede planer som ikke angir detaljer i det faglige innholdet. Denne formuleringen taler for at fagspesifikke temaer, ikke vil bli gitt særlig fokus i rammeplanene. Som vi har sett er dette også tilfelle når det gjelder temaene fysiske og seksuelle overgrep mot barn. Disse temaene nevnes kun i rammeplanens oversikt over utdanningens generelle formuleringer om formål og egenart, og under temaer som skal inngå i undervisningen på tvers av fag/fagområder innledningsvis i rammeplanen. I kapittel tre i rammeplanen som tar for seg planer for fag og fagområder, finner vi ikke igjen noen eksplisitte formuleringer omkring barn i kriser etc.

4.4 En læringsprosess uten metode og praksis

De fleste studenter i undersøkelsen oppgir at den undervisning de har fått om samtalemotodikk har vært teoretisk orientert. Det er derimot av stor betydning at man som student også får kunnskap og erfaring i *hvordan* man gjennomfører en profesjonell samtale med et barn og hvordan denne samtalen fungerer i praksis. Dalin (1995) mener at det finns fem ulike steg i undervisningen for at det skal føre til forandring i den enkelte deltakers rolle. Etter at teori presenteres (1) skal studenten demonstrere sine nye ferdigheter (2), praktisere dem i simulerte situasjoner (3), få ”feedback” i strukturerte og åpne situasjoner (4) og til sist få assistanse ved behov (5). Om undervisningen stopper etter trinn 1 der teori presenteres, kan man ikke forvente en læringsprosess som fører til endring.

Vi vet at praktisk handlingskompetanse har betydning for det arbeidet som gjøres og den oppmerksomhet ulike profesjonsutøvere vier ulike former for krenkelser, så som utsatthet for fysiske og seksuelle overgrep. Texmo & Aaviks (1998) undersøkelse av politiets arbeid med kvinner og barn utsatt for seksuelle overgrep viste at mangelen på praktisk erfaring med denne sakstypen medførte sviktende kompetanse hos etterforskerne. Dette vil også kunne gjelde andre yrkesgrupper som møter barn utsatt for ulike krenkelser.

I rammeplanen for barnevernspedagogutdanningene påpekes det at det er et mål at studentene skal tilegne seg teori og tenkning om relasjoner og kommunikasjon. Et sentralt tema i undervisningen skal være kommunikasjonsteori. Under delemne Kommunikasjon, samhandling og konfliktløsning står det at studentene skal utdype sine kunnskaper og ferdigheter i kommunikasjon, samhandling og konfliktløsning med vekt på barn, unge og deres pårørende. Herunder nevnes kommunikasjon med barn og unge som et sentralt tema. Om praksis står det i rammeplanen for barnevernspedagogutdanningen at det kreves at høyskolen legger til rette for ferdighetstrening, øvelser og ekstern praksis som stiller krav til deltakelse fra den enkelte student og til bearbeiding av holdninger og verdier. Praksisstudier og ferdighetstrening skal til sammen utgjøre 14 vekttall hvorav minimum 10 vekttall skal være i samarbeid med brukere og klienter. Videre står det at studentene i løpet av sin praksis skal erfare direkte kontakt med barn, unge og deres pårørende og delta i forvaltningsmessig planlegging og tilrettelegging.

Om ferdighetstrening står det at ferdigheter er personlig kunnskap som den enkelte utvikler gjennom utprøving og egen erfaring. Ferdighetstrening er et sentralt hjelpemiddel for å trene opp studentenes kompetanse i sosialpedagogisk arbeid. Dette innebærer at studentene skal øve på og reflektere over

sentrale ferdigheter for yrkesutøvelsen. Det kan se ut til av det ovenstående at studentene ved barnevernspedagogutdanningene i løpet av sin studietid vil få godt med ferdighetstrening i løpet av studieperioden. På tross av dette oppgir et stort antall av studentene ved denne utdanningen at de ønsker seg mer praksis og ferdighetstrening i forhold til samtalemotodikk med barn.

I rammeplan for førskolelærerutdanningene kan vi ikke finne noen indikasjoner på at studentene skal opparbeide seg kunnskap om samtalemotodikk med barn. Om formål og egenart ved førskolelærerutdanningen står det at

Den norske barnehagen bygger på en tradisjon med dialog, undring og utforskning som grunnlag for det pedagogiske arbeidet. For å ivareta det enkelte barnets varierte uttrykksformer og de ulike relasjonene i barnegruppa, er det viktig å kunne observere, samtale og delta aktivt i barnas aktiviteter.

Videre finner vi at studenten skal ha kunnskap om ledelse, veiledning og samhandling og kunne anvende teoretisk og praktisk innsikt i en profesjonell samtale med ulike samarbeidspartnere. I tillegg skal studentene kunne samtale med barn om ulike temaer så som matematikk, livssynsspørsmål etc.

Om praksis står det at førskolelærerutdanningen skal omfatte praksisopplæring i 20 uker som en integrert del av de ulike studieenhetene. Praksis i forhold til samtale med barn vil inngå som en del av praksisopplæringen. I praksisperioden vil studentene møte barn og få testet ut egne samtaleferdigheter. Vi kan derimot ikke finne at det er tenkt at praksis knyttet til samtaler med barn innebærer en egen metodikk, der de fem trinnene, slik de ovenfor blir beskrevet er tenkt inkludert i undervisningen. Det kan se ut til at førskolelærerstudentene ikke er tiltenkt rollen som ”profesjonelle” samtalepartnere for barn.

Når det gjelder rammeplan for barnehager står det å lese at planleggingen i arbeidet med barn i barnehage må baseres på kunnskap om barns utvikling og læring individuelt og i gruppe, observasjon, dokumentasjon, refleksjon og systematisk vurdering og på samtaler med barn og foreldre. Hvordan samtaleegenskaper hos den enkelte student skal utvikles blir det ikke lagt noen føringer på.

I følge rammeplan for allmennlærerutdanningen krever læreryrket sosial kompetanse. Med dette menes evne til samhandling og kommunikasjon. Det påpekes at kommunikasjon omhandler studentens fortrolighet med teknologi, det norske språk og kunst som kommunikasjonsmiddel. Om den

kommunikasjon som innebærer samhandling og kommunikasjon med elever står det at studenten skal ha innsikt og ferdigheter i kommunikasjon med elever, foreldre/foresatte, kolleger, ledelse og andre som har ansvar for barnets oppvekstmiljø. Om praksis står det at studenten i møte med barnet eller eleven skal erfare hvor avgjørende et godt sosialt samspill er for vekst og utvikling. Allmennlærerutdanningen er yrkesrettet og praksisbasert studie. Studentene skal lære om læreryrket i direkte møter med barn i praksisperioder. På tross av dette kan vi ikke finne at samtale eller samtalemetodikk med barn skal inngå i undervisningen, verken når det gjelder barn med "normale" behov eller barn med særskilte behov. Også allmennlærerstudentene etterlyser mer praksis og metodisk undervisning i forhold til samtaler med barn. Et sterkere fokus på den praktiske handlingskompetansen i utdanningen vil kunne bidra til at lærere føler seg både mer trygge og mer kompetente i forhold til å snakke med barn om vanskelige temaer.

4.5 Brister i kvantitet og kontinuitet

En svært stor del av barnevernspedagogstudentene oppgir at de får kunnskap/undervisning om alle de emner spørreskjemaet fokuserer på. Men hvor mye? Og med hvilken dybde? Vår undersøkelsen kan ikke gi noe eksakt svar på dette spørsmålet. Resultatene tyder derimot på at utdanning i disse spørsmål kun skjer i enkelte tilfeller under utdanningstiden. Det vanligste svaret på spørsmålet om hvilke/hvilket år studentene har fått undervisning i emnene, er at de fikk undervisning om emnene i ett eller noen tilfeller i ett av de tre eller fire årene ved utdanningen. Kontinuitet i undervisningen der studenten gis mulighet til å bygge på og utvikle tidligere innlært kunnskap er altså en åpenbar mangel ved utdanningen. En stor gruppe studenter oppgir at de ikke har fått tilstrekkelig undervisning og mulighet til fordypning.

For barnevernspedagogstudentene er det ingen sammenheng mellom det å ha fått undervisning om de ulike temaene og det å oppleve at de har fått tilstrekkelig kunnskap. Det må her stilles spørsmål ved kvaliteten på og /eller omfanget av undervisningen. Hvis det kun er én temadag i løpet av en treårig utdanning som er tilbudet som gis, vil dette prege studentenes opplevelse av hvorvidt undervisningen har vært tilstrekkelig eller ikke.

Som vi har sett påpeker flere av studentene som har deltatt i studien at man ikke kan bli "utlært" i løpet av studietiden når det kommer til kunnskap om temaene vi har spurt dem om. En mulig fortolkning av disse utsagnene kan

være at studentene mener at de vil tilegne seg kunnskap om problemområder i barns liv, når eller hvis de møter dette i sitt profesjonelle yrkesarbeid.

En annen mulighet for grundigere innsikt og kunnskap om temaområdene vil for den enkelte student kunne realiseres via videreutdanning. Dette vil derimot kreve at undervisningsinstitusjonene er bevisst på hvilke temaområder som er svakt representert i grunnutdanningen, slik at disse gis oppmerksomhet i videreutdanningene. Høghjelle (2000) gjennomførte en studie av allmennlæreres kompetanse om seksuelle overgrep. Høghjelles informanter bestod av 49 allmennlærere fra 49 ulike skoler i Østfold. Studien viser at 16 prosent av informantene hadde fått undervisning om seksuelle overgrep under videreutdanning. Over 70 prosent mener at skoleringen knyttet til emnet har vært ganske eller svært dårlig på den skolen de er ansatt. Mulighetene for læring etter at en grunnutdanning avsluttes er altså begrenset.

Høgskolenes og universitetenes formål er å gi studentene en faglig og personlig plattform for deres møte med framtidige utfordringer. På et overordnet plan skal utdanningsinstitusjonene sørge for å være aktuelle, relevante og aktivt engasjert i utviklingen av det norske kunnskapssamfunnet. For at studentene skal oppleve å ha fått tilstrekkelig kunnskap om fysiske og seksuelle overgrep mot barn, samtalemotodikk og om barnekonvensjonen kan det se ut til at det må rettes et sterkere fokus på kvantitet og kontinuitet når det gjelder undervisning om disse temaområdene ved den enkelte undervisningsinstitusjon.

I en kartleggingsundersøkelse gjennomført av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, om og i hvilken grad temaene vold i nære relasjoner (som også inkluderer fysiske og seksuelle overgrep mot barn) er inkludert i undervisningen, kommer det frem at hvorvidt emnet er gjort obligatorisk via fagplaner eller rammeplaner, er avgjørende for om temaet inkluderes i undervisningen (Sogn 2007). For å sikre kontinuitet og kvantitet i undervisningen vil vi argumentere for at temaområdene må inkluderes i den obligatoriske undervisningen på grunnutdanningsnivå via eksplisitte formuleringer i rammeplanene og fagplanene.

4.6 Forpliktelse knyttet til tilpasset opplæring

I prinsipper for opplæring fremheves det at tilpasset opplæring innenfor fellesskapet, er grunnleggende elementer i fellesskolen. Opplæringen skal legges til rette slik at elevene skal kunne bidra til fellesskapet og også kunne oppleve gleden ved å mestre og nå sine mål. Alle elever skal i arbeidet med

fagene få møte utfordringer de kan strekke seg mot, og som de kan mestre på egen hånd eller sammen med andre. Det gjelder også elever med særlige vansker eller særlige evner og talenter på ulike områder.

I følge opplæringsloven skal mangfoldet i elevenes bakgrunn, forutsetninger, interesser og talenter møtes med et mangfold av utfordringer. Uavhengig av kjønn, alder, sosial, geografisk, kulturell eller språklig bakgrunn skal alle elever ha like gode muligheter til å utvikle seg gjennom arbeidet med fagene i et inkluderende læringsmiljø. Tilpasset opplæring for den enkelte elev kjennetegnes ved variasjon i bruk av lærestoff, arbeidsmåter, læremidler samt variasjon i organisering av og intensitet i opplæringen. Elevene har ulike utgangspunkt, bruker ulike læringsstrategier og har ulik progresjon i forhold til nasjonalt fastsatte kompetansemål.

I lærerplanverkets generelle del står det følgende om tilpasset opplæring; skolen skal ha rom for alle, og lærerne må derfor ha blick for den enkelte. Undervisningen må ikke bare tilpasses i forhold til fag og stoff, men også alderstrinn og utviklingsnivå, den enkelte elev og den sammensatte klasse.

Også i rammeplan for allmennlærerutdanningen og førskolelærerutdanningen finner vi igjen at utdanningsinstitusjonene må legge til rette for at fagplanene inneholder temaer om barn med behov for særskilt hjelp og støtte. I rammeplanen for førskolelærerutdanningen står det at studenten skal opparbeide seg kunnskap om førskolebarn med behov for særskilt hjelp og støtte og om deres familier, og vise innsikt i barnehagen som en del av det offentlige støtteapparatet, tillegg skal de opparbeide seg kunnskap om barn i ulike kriser og kunne bidra til å utvikle barnehagen som arena for forebygging og profesjonell hjelp. Men hvem disse barna med behov for særskilt hjelp og støtte er, vies ingen oppmerksomhet i rammeplanene.

Barn som utsettes for krenkende handlinger vil kunne være barn med behov for særskilt hjelp og støtte. Hvis studentene opplever å mangle kunnskap om barn utsatt for fysiske og seksuelle overgrep vil dette kunne bidra til at barna det gjelder, enten får mangelfull hjelp og støtte eller får feilaktig behandling av skolen eller barnehagen. I tilfeller der barnet som en følge av krenkende opplevelser får atferdsvansker, konsentrasjonsproblemer og lignende vil dette kunne medføre feilaktige reaksjoner fra skolens eller barnehagens side. En viktig begrunnelse for å gi studentene tilstrekkelig kunnskap om temaene er nettopp å gi de innblikk i hvordan krenkede barn vil kunne gi uttrykk for sine opplevelser på ulike måter.

5

Forslag til tiltak

Vi har i den overnevnte diskusjon i særlig grad fokusert på mangler og savn knyttet til kunnskap og kompetanse om barnekonvensjonen, fysiske og seksuelle overgrep og samtalemotodikk med barn blant blivende barnevernspedagoger, førskole- og allmennlærere. Vi har i tillegg diskutert disse resultatene i lys av de ulike profesjonenes forpliktelser med hensyn til utsatte barn i deres fremtidige yrkesarbeid. Som en følge av de mangler i undervisningen som studentene selv oppgir at de opplever vil vi i det følgende komme med forslag til tiltak. Iverksetting av disse tiltak vil kunne bidra til at undervisningstilbudet styrkes ved alle de impliserte utdanningene.

Statlige institusjoner kan i følge Lov om universiteter og høyskoler ikke gis pålegg om læreinnholdet i undervisningen eller om innholdet i forskningen eller det kunstneriske og faglige utviklingsarbeidet. På den andre siden kan departementet pålegge enkelte institusjoner et særlig ansvar for bestemte fagområder. I lovens kapittel 1, § 1-4 fremheves denne mulighet. I følge lovens § 3-2, kapittel 3. kan departementet også fastsette at bestemte emner inntil 20 studiepoeng skal inngå i en grad. Vi mener at Kunnskapsdepartementet bør vurdere å gripe inn overfor utdanningsinstitusjonene med bakgrunn i overnevnte bestemmelse.

Tiltak 1: Implementering av FNs konvensjon om barns rettigheter i undervisningen

I barnevernspedagogutdanningen, allmennlærerutdanningen og førskolelærerutdanningen bør FNs konvensjon om barnets rettigheter utgjøre det grunnleggende fundament og dermed gjennomsyre alle deler av utdanningen. For at dette skal garanteres må FNs konvensjon om barnets rettigheter inkluderes som ett av hovedformålene i utdanningenes rammeplaner. Studiet skal føre til økt kunnskap og forståelse for barns rettigheter og rettighetenes implikasjoner for det daglige praktiske arbeidet med barn.

Tiltak 2: Implementering av emnet fysiske og seksuelle overgrep mot barn i undervisningen

Et eget emne om barn utsatt for vold og overgrep innføres i rammeplanene for allmennlærerutdanningen og førskolelærerutdanningen. Når det gjelder samtlige utdanninger, bør det avsettes et visst antall studiepoeng for å sikre at emnet får tilstrekkelig oppmerksomhet i utdanningene.

Tiltak 3: Implementering av praksis og ferdighetstrening i undervisningen

Undervisning om fysiske og seksuelle overgrep bør foruten å være teoretisk innrettet også være av praktisk og metodisk art. Studiet bør gi de blivende profesjonsgruppene tilstrekkelig praksis og ferdighetstrening og videre føre til økt kunnskap om fysiske og seksuelle overgrep mot barn, konsekvenser av dette på kort og på lang sikt og hva som kan være adekvate tiltak å iverksette. I tillegg bør studiet gi studentene tilstrekkelig innføring i hvordan de kan og hvem de kan samarbeide med når de møter utsatte barn.

6

Konklusjon

Denne studien har vist at det finnes mangler i undervisningen om FNs konvensjon om barnets rettigheter, fysiske og seksuelle overgrep mot barn og samtalemotodikk med barn i barnevernspedagogutdanningen, allmennlærerutdanningen og førskolelærerutdanningen. Fremfor alt peker studien på følgende problemer:

- Blivende allmennlærere får betydelig mindre utdanning i barnekonvensjonen, fysiske og seksuelle overgrep mot barn og samtalemotodikk, sammenlignet med blivende førskolelærere og barnevernspedagoger. Allmennlærere møter alle barn i Norge og har dermed en viktig rolle når det gjelder å se og identifisere utsatte barn, og som en følge av dette melde fra om sine mistanker til barnevernet.
- Undervisning om fysiske og seksuelle overgrep mot barn skjer ved en eller noen anledninger i løpet av utdanningen. Det er også vårt inntrykk at undervisningen blir gitt av eksterne forelesere. Det finnes derfor mangler i alle tre utdanninger når det gjelder kvantitet og kontinuitet. Når mengden av undervisning som tilbys er liten og når undervisningen ikke skjer under hele undervisningstiden vil ikke kunnskapen hos den enkelte student kunne utvikles og fordypes.
- Alle tre studentgrupper oppgir at de ikke opplever at de har fått tilstrekkelig kompetanse med hensyn til sitt fremtidige yrkesarbeid. Opplevelsen av å inneha tilstrekkelig kunnskap og kompetanse kan være av stor betydning når og/eller hvis man møter utsatte barn. Opplever man at man har fått altfor få verktøy til å håndtere slike mistanker, utgjør dette en risiko for at man velger å la være å reagere til tross for direkte uro for et barns livssituasjon.

Vi mener at det er av stor betydning at de som arbeider tett med barn og for barn har gode kunnskaper om de overgrep en altfor stor gruppe barn i vårt samfunn utsettes for. Med disse kunnskaper kan barnets problematikk synliggjøres og nødvendige tiltak settes inn. Først da vil barnets rettigheter bli oppfylt.

Kunnskap gir mot til å se og trygghet til å handle!

Vedlegg 1

Kunnskapsområdene

FNs konvensjon om barns rettigheter

FNs konvensjon om barnets rettigheter (barnekonvensjonen) er en internasjonal avtale som er juridisk forpliktende for de stater som har ratifisert den. Barnekonvensjonen ble enstemmig vedtatt av verdens ledere på FNs generalforsamling 20. november 1989. For første gang ble barns rettigheter nedfelt i et internasjonalt bindende dokument og barns situasjon ble satt på agendaen til verdens ledere. Barnekonvensjonen uttrykker verdenssamfunnets felles syn på barn og er anerkjent av nesten alle land i verden. Norge ratifiserte konvensjonen 8. januar 1991. I 2003 ble barnekonvensjonen en del av norsk lov.

Barnekonvensjonen kan forstås som barnas egne menneskerettigheter. Konvensjonen kan defineres som grunnleggende regler om barns rettigheter og består av en rekke bestemmelser om hvordan barn skal behandles av voksne og av samfunnet. Den inneholder en rekke bestemmelser som blant annet skal sikre barn en trygg oppvekst, et godt helsetilbud, gode levevilkår og beskyttelse mot mishandling og seksuelle overgrep.

I følge artikkel 19 har et barn rett til å leve sitt liv uten psykisk og fysisk vold. Artikkel 39 i barnekonvensjonen påpeker at staten skal rehabilitere og tilbakeføre til samfunnslivet barn som er blitt misbrukt, utnyttet, forsømt, torturert, eller har lidd under krig eller annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. Partene skal treffe alle nødvendige tiltak for å fremme fysisk og psykisk rehabilitering og samfunnsmessig tilbakeføring av barn som er offer for: enhver form for vanskjøtsel, utnyttning eller misbruk; tortur eller annen form for grusom umenneskelige eller nedverdiggende behandling eller straff; eller væpnede konflikter. Slik rehabilitering og tilbakeføring skal finne sted i et miljø som fremmer barnets helse, selvrespekt og verdighet. For at slik rehabilitering skal finne sted, vil barnet være avhengig av at det finnes voksne i deres nærmiljø som kjenner sine plikter i forhold til å handle og bidra til at barnet kan tilbakeføres til samfunnet etter opplevde krenkelser og traumatiske hendelser.

Barnekonvensjonen slår også fast i artikkel 12 at barnet har rett til å få sin stemme hørt og at vi voksne skal ta barnets stemme på alvor (det vil si, tillegge den vekt).

Fysisk vold mot barn

Noen barn opplever å bli utsatt for fysiske overgrep i oppveksten. Med fysisk vold forstår vi at en voksen person påfører et barn smerte, kroppslig skade, eller sykdom. Mishandling kan ta form av slag, med eller uten bruk av gjenstand, spark, lugging, klyping, biting, kasting, brenning, skålding m.m. (SOU 2001:72). Dette vil kunne få store konsekvenser for barnets psykiske helse, utviklingsforløp og læringsevne. Omfanget av fysiske overgrep mot barn fra foreldre eller andre omsorgsgivere er dårlig kartlagt i Norge. Brukbare registerdata finnes ikke (Barne – og familiedepartementet 2005). Den statistikk som finnes kommer fra den norske barnevernsstatistikken som fra og med 1993 inkluderer informasjon om barnevernstjenestens grunner til å sette i verk tiltak for nye barn. I 2003 ble det rapportert 298 igangsatte tiltak på bakgrunn av at barnet hadde vært utsatt for fysisk mishandling. Vi vet i dag at diskrepansen mellom selvrapporterte erfaringer i ulike studier og antall anmeldelser til politiet er stor. Vold i nære relasjoner underrapporteres ofte, og mørketallene er derfor store. Svenska Brottsförebyggande rådet mener at desto nærmere en gjerningsperson står sitt offer, desto større er mørketallet (BRÅ-rapport 2000:15). Vi kan derfor trekke den konklusjon at mørketallet er høyt når det gjelder forbrytelser der offeret er et barn og gjerningsmannen/-kvinnen en person barnet står i avhengighet til.

Studier fra Sverige gir imidlertid noen indikasjoner på omfanget av fysisk vold mot barn, og det virker lite sannsynlig at situasjonen i Norge skiller seg svært mye fra Sverige på dette området. En undersøkelse blant svenske 10-, 12- og 20-åringer indikerer at fire prosent hadde vært utsatt for alvorlige voldshandlinger i oppdragende hensikt fra egne foreldre én eller flere ganger, blant 20-åringene gjaldt dette syv prosent (BRÅ-rapport 2000:15, SOU 2001:72, SOU 2001:18).

Seksuelle overgrep mot barn

En del barn i vårt samfunn blir utsatte for seksuelle overgrep, oftest fra en voksen de er avhengige av. Seksuelle overgrep mot barn kan ta form av blotting, kikkning, fotografering, verbale kommentarer av seksuell natur, seksuelt preget berøring, oralsex, samleie eller innføring av gjenstander i kroppens hulrom etc. (Barne- og familiedepartementet 2005). I likhet med fysisk vold kan seksuelle overgrep resultere i alvorlige psykologiske og helsemessige problemer. Omfangstallene i prevalensundersøkelser vedrørende seksuelle overgrep mot barn varierer sterkt. Finkelhor (1994a) har gått gjennom prevalensstudier fra 20 forskjellige land og hevder at variasjonen i omfangstallene skyldes metodologiske ulikheter og bruk av ulike definisjoner i de forskjellige undersøkelsene. Sætre (1997) konkluderte at omkring 10–20 prosent av den kvinnelige befolkningen og rundt 5–10 prosent av den mannlige i vestlige land har vært utsatt for seksuelle overgrep før de fyller 18 år. Tallene inkluderer alt fra overgrep uten berøring (blotting, posering, filming, forslag eller krav om seksuelle ytelser) via beføling og masturbasjon til samleieliknende forhold. Tallene er i overensstemmelse med den norske omfangsundersøkelsen fra 1986 (Sætre mfl. 1986). En svensk spørreundersøkelse av et representativt utvalg 17-åringere hvorav 1943 skoleelever og 210 ikke gikk i skole, viste en forekomst for jenter på 11,2 prosent og 3,1 prosent for gutter blant skoleelever og betydelig høyere tall (hhv 28 prosent av jentene og 4 prosent av guttene) for de som ikke gikk i skole (Edgardh 2000). Forfatterne konkluderte med at tallene for skoleelevene derfor var minimumstall (Borgen 2007).

Samtalemotodikk med barn

Det er ikke alltid like lett å legge til rette for eller få til gode samtaler mellom barn og voksne. Særlig vil dette gjelde barn som kan ha behov for å avsløre eller fortelle om vanskelige temaer i livet sitt. Ofte skjer kommunikasjon med barn indirekte. Man velger å snakke med den voksne og snakker da ofte over hodet på barnet. Selv om intensjonen kanskje er å sette barnets behov i sentrum, velger man i stedet å gå ut fra voksnes behov, erfaringer og ønsker, ettersom man ikke opplever at man har nok kunnskap til å snakke direkte til barnet. For å kjenne at man har tilstrekkelig kunnskap til å snakke med barnet om vanskelige ting, kreves det at man har fått og nyttiggjort seg kompetanse om det profesjonelle samfunnet.

Det som kjennetegner en profesjonell samtale med et barn, er at den profesjonelle har et spesielt mål med samtalen. Målet er å få informasjon fra barnet om et spesifikt emne så som barnets eventuelle utsatthet for vold og overgrep. I disse samtalene finnes alltid en maktasymmetri der de voksne har mer makt enn barnet, intervjueren/samtalelederen har mer makt enn informanten, og den profesjonelle/ kunnskapsbæreren har mer makt enn den uten kunnskap. Samtalen bør derfor planlegges og gjennomføres slik at denne maktasymmetri reduseres. Målet er å få en dialog mellom voksen og barn, snarere enn et forhør, en monolog eller en samtale med spørsmål og svar. Å ha en dialog med et barn betyr at man prater *med* barnet, ikke *til* barnet. I disse samtalene er den voksnes totale kunnskap og holdning til barn sentral for at samtalen skal bli konstruktiv og oppleves som positiv. Samtalen bør bygges opp ut fra ulike faser, så som en forberedende fase, kontaktetablering og mulighet for frie fortellinger (for en gjennomgang av samtalemetodikk med barn inklusive den profesjonelle samtalsens faser, se Langballe og Trøften Gamst 2006).

Vedlegg 2

Krav til kompetanse

Barnevernspedagoger

I følge rammeplanen for 3-årig barnevernspedagogutdanning er barneverns-
pedagogutdanningen i Norge en sosialarbeiderutdanning rettet mot barn og
unge. Formålet med barnevernspedagogutdanningen er å utdanne brukerori-
enterte og reflekterte yrkesutøvere som er kvalifisert for omsorgs, oppdragelse,
behandlende og forebyggende arbeid med risikoutsatte barn og unge, samt
deres foreldre. Barnevernspedagogens hovedoppgave er i følge rammeplanen
å sikre og forbedre levekårene for barn og unge. Spesielt gjelder dette for de
som har sosiale og/eller psykiske problemer eller står i fare for å få det.

Barnevernspedagogens arbeid utøves både i og utenfor institusjoner, hoved-
sakelig innenfor de kommunale og fylkeskommunale tjenester. I dag arbeider
de fleste barnevernspedagoger på institusjoner og ved barnevern-/sosialkontor
i primærhelsetjenesten. Noen arbeider også med forebyggende arbeid, innen
psykiatri og i skolesektoren. Barnevernspedagogenes særskilte kompetanse er
rettet inn mot barn og unges familiesituasjon og deres nærmiljø. Barneverns-
pedagogen skal sammen med barn/unge og deres foresatte, arbeide for å finne
konkrete og alternative måter å forholde seg til problemskapende forhold på.

Barnevernspedagoger vil først og fremst komme i kontakt med barn og
deres familier når bekymringer omkring barnets situasjon blir meldt. I følge
Barne- og ungdoms- og familieetaten og Barne- og ungdoms- og familiedi-
rektoratet starter mange undersøkelser av barnets situasjon etter at foreldre
selv har kontaktet barnevernet. Barnevernet får også meldinger fra andre
instanser, og fra privatpersoner som er bekymret for barnets situasjon. For å
kunne identifisere eventuelle overgrep mot barn må barnevernspedagogene
ha god kunnskap om symptomer på fysiske og seksuelle overgrep. I tillegg
må barnevernspedagogene ha tilstrekkelig kunnskap om hvordan de skal
forholde seg, herunder samtalemetodikk og kunnskap om hvem de kan
samarbeide med. I plan om Strategi for seksuelle og fysiske overgrep mot
barn (2005-2009) understrekes det at i saker om fysiske og seksuelle overgrep
mot barn er samarbeid og koordinering særdeles viktig. En forutsetning for

godt samarbeid er at instansene har en god helhets- og rolleforståelse. Det vil derfor være viktig å integrere kunnskap om andre instansers og profesjoners kompetanse i barnevernspedagogutdanningene.

Førskolelærere

I følge rammeplan for førskolelærerutdanning skal førskolelærerutdanningen kvalifisere for pedagogisk arbeid med barn i barnehagen og det første året i grunnskolen. Det understrekes i rammeplanen for førskolelærerutdanningen at barnehagen har en sentral rolle i barns oppvekst og for deres familier. I tillegg påpekes det at barnehagen også er en viktig arena for forebyggende barnevern, tilpasset opplæring og spesialpedagogisk hjelp.

I barnehagen vil førskolelærere i følge rammeplanen møte barn i ulike aldre, med ulike behov, interesser, forutsetninger og kulturell bakgrunn. Didaktisk kompetanse, det vil si evne til å vurdere, planlegge og gjennomføre tilpasset opplæring for barn med og uten særskilte behov, og evne til å sette i verk forebyggende tiltak er en av flere egenskaper studentene skal utvikle i løpet av utdanningen.

Arbeidet i barnehagen skal skje i samsvar med rammeplanen for barnehager. Denne rammeplanen gir retningslinjer for både innholdet i og oppgavene til barnehagen, å gi både personale, foreldre, eier og tilsynsmyndighet en forpliktende ramme for arbeidet. Den nye planen understreker barns rett til medvirkning og barnehagens plikt til å ta hensyn til hvert enkelt barns forutsetninger og behov.

Førskolelærere vil først og fremst arbeide i barnehager, og med de aller yngste barna. Dette innebærer en utfordring knyttet til å identifisere barn som utsettes for ulike typer krenkelsers. På lik linje med barnevernspedagogene bør førskolelærere ha god kunnskap om symptomer på fysiske og seksuelle overgrep, og da særlig knyttet til barn som selv ikke kan gi uttrykk for eller har språk til å fortelle om slike hendelser. I tillegg vil det være nødvendig at førskolelærere har gode kunnskaper om hvilke instanser som kan bistå hvis mistanker om slike krenkelsers oppstår. Behov for kunnskap om hvordan de skal forholde seg til barnet vil også være nødvendig. Barn som utsettes for overgrep vil kunne ha særskilte behov. Samarbeidskompetanse i forhold til hjemmet eller andre omsorgspersoner vil være nødvendig. Også førskolelærere vil ha behov for kunnskap om andre instansers og profesjoners kunnskap. Kunnskap om taushetsplikt og opplysningsplikt er nødvendig. I tillegg bør førskolelærere

ha gode kunnskaper om konsekvenser av overgrep og hvordan psykiske og sosiale konsekvenser av og reaksjoner på overgrep kan forebygges.

Allmennlærere

I følge rammeplan for allmennlærerutdanningen skal lærerutdanningene samlet dekke det behov samfunnet har for kvalifiserte lærere i alle fag og på alle fagområder innenfor barnehage, skole og voksenopplæring. Også i rammeplan for allmennlærerutdanningen vektlegges didaktisk kunnskap hos den enkelte profesjonsutøver. Her vektlegges det å kunne legge til rette for at elevene skal lære å lære, slik at de kan utvikle sin personlige dannelse og bidra til fellesskapet på en meningsfylt måte. I tillegg vektlegges det å kunne analysere forutsetninger og behov hos barn og unge.

Arbeidet i skolen skal skje i samsvar med opplæringsloven. Opplæringsloven av 17. juli 1998 regulerer grunnskolen og den videregående skole. Loven gjelder grunnskoleopplæring og videregående opplæring i offentlige skoler og i lærebedrifter. Den gjelder også private grunnskoler som ikke mottar statstilskudd og privat hjemmeopplæring i grunnskolen.

Barn som utsettes for fysisk vold og seksuelle overgrep kan risikere å bli betydelig hemmet i deres psykiske og sosiale utvikling. I følge Merry og Adams (1994) har man funnet at barn utsatt for seksuelle overgrep vil kunne utvikle en stor variasjon av psykiske forstyrrelser så som PTSD⁵, AD/HD, angstlidelser, depressive lidelser og tilpassningsforstyrrelser. Utsatthet for fysiske og seksuelle overgrep vil altså kunne virke sterkt inn på barnets atferd, læringsevne og konsentrasjonsevne, noe som igjen vil kunne få store konsekvenser for barnets skolesituasjon (Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn 2002).

Lærere i skolen vil stå overfor særlige utfordringer knyttet til å identifisere barn som utsettes for ulike former for krenkelser. Dette fordi barn som har vært eller blir utsatt for ulike former for overgrep vil kunne skjule sine opplevelser bak vanskelig atferd, konsentrasjonsproblemer og andre symptomer som vil kunne resultere i diagnoser som ikke synliggjør hva barnets problemer er forårsaket

---

5 Post-traumatic Stress Disorder, PTSD beskriver en tilstand der den traumatiske opplevelsen gjenoppleves i flash-backs, det vil si i våken tilstand gjennom påtrengende minner, og gjennom stadig tilbakevendende mareritt. Gjenopplevelsene fører med seg sterk angst, store problemer med å få sove og kroppslige plager.

av. Det vil i denne sammenheng være nødvendig at allmennlærerutdanningene inkluderer kunnskap om symptomer på fysiske og seksuelle overgrep. I tillegg er det her viktig at lærere har god kunnskap om instanser de kan samarbeide med og andre instansers og profesjoners kunnskap. På lik linje med de to øvrige profesjonene vil lærere ha behov for kunnskap om samtalemetodikk og hvordan de skal forholde seg til barn som har opplevd eller som opplever krenkelser. Barnet det gjelder vil uavhengig av andre instansers bistand og hjelp, fortsette å tilbringe mesteparten av sin tid på skolen. Tilrettelegging og særskilt oppfølging vil derfor være nødvendig.

Vedlegg 3

Tidligere studier

Inga barn på schemat – blivande sosionomer om beredskapen att möta barn som far illa

I 2006 kartla Rädda Barnen, Sverige, blivande sosionomers kunnskap om vold, seksuelle overgrep, barnekonvensjonen og samtalemetodikk med barn. Hensikten var å få et bilde av studentenes subjektive opplevelse av hvor mye kunnskap de hadde fått om disse spørsmålene og hvor godt rustet de opplevde at de var for sitt framtidige yrkesarbeid som sosionom. Tre universiteter ble valgt ut, og spørreskjemaet ble delt ut blant studentene som gikk siste året på det utvalgte universitets sosionomutdanning. Resultatet viser bl.a. at tre av fire studenter ikke opplevde at de hadde fått tilstrekkelige kunnskaper for å kunne arbeide med utsatte barn og tilby dem tilstrekkelig hjelp. En tredjedel av studentene hadde ikke fått noen kunnskap om vold mot barn, og de som hadde fått kunnskap mente at den var grunnleggende og sporadisk.

Kartlegging av lærerutdanningenes inkludering av emnet seksuelle overgrep mot barn

Kunnskapsdepartementet (den gang Utdannings- og forskningsdepartementet) sendte i november 2000 ut brev til utdanningsinstitusjoner som tilbyr lærerutdanning. Formålet med utsendelsen var å kartlegge undervisningssituasjonen med hensyn til den kompetanse studentene fikk i forhold til å møte barn og unge utsatt for seksuelle overgrep. I alt fikk 25 høgskoler og universiteter henvendelsen.

Bakgrunnen for henvendelsen var en undersøkelse foretatt blant lærere i grunnskolen på Østlandet, der hele to av tre lærere rapporterte at de ikke hadde fått undervisning i sin grunnutdanning om hvordan de skulle forholde seg dersom de får mistanke om at elever er utsatt for seksuelle overgrep.

Samtlige institusjoner som fikk henvendelsen fra Kunnskapsdepartementet svarte at de ga undervisning om temaet barn og unge i livskriser og barn og

unge utsatt for seksuelle overgrep. Nesten halvparten av høyskolene rapporterte at de hadde integrert temaet i fagplanene. I rapporten fra Kunnskapsdepartementet påpekes det at hovedinntrykket er at alle institusjoner har dekket temaet på en eller annen måte, men at det vektlegges forskjellig. Flere av høyskolene rapporterte at temaet tas opp gjennom hele utdanningen, mens andre rapporterer at det arrangeres seminarer, temadager om tematikken en gang i løpet av utdanningen. Noen høyskoler rapporterte at de mener at det er behov for mer kunnskap/læremateriell og at studentene etterlyser mer undervisning om temaet.

I rapporten konkluderes det med at det som et resultat av undersøkelsen skal sendes ut to veiledningshefter om håndtering av mistanke om overgrep fra ansatte i institusjoner og om seksuelle overgrep. I tillegg konkluderes det med at Læringscenteret vil få i oppdrag å oppdatere aktuelt undervisningsmaterieell som filmer, etc. Og at det eventuelt må utarbeides et nytt materieell til bruk i undervisningen.

Allmennlærernes kompetanse til å møte elever utsatt for seksuelle overgrep.

Høghjelle, A. (2000). Hovedfagsoppgaven er en studie av allmennlæreres opplevelse av kompetanse eller brist på kompetanse i forhold til emnet seksuelle overgrep mot barn. Totalt svarte 49 allmennlærere fra 49 ulike grunnskoler på spørsmål om seksuelle overgrep. Av disse hadde 30 prosent fått undervisning om temaet i løpet av sin utdanning, og i de fleste tilfeller hadde undervisningen vært mindre enn en dag. Studien viser også at kunnskapen lærerne kan få i emnet etter at grunnutdanningen er over er begrenset. 16 prosent hadde fått undervisning i emnet under videreutdanningen, og over 70 prosent oppgir at skoling for emnet seksuelle overgrep har vært ganske eller svært dårlig på den skolen hvor de er ansatt.

Barnevernet og incestsaker. En undersøkelse av hva barnevernet trenger for å beskytte barn mot seksuelle overgrep

Til grunn for rapporten ligger Støttesenter mot incests (SMI) 80.000 telefonhenvendelser de har fått i løpet av de 19 årene de har eksistert sammen med Redd Barnas erfaringer med henvendelser fra allmennheten når det gjelder incestspørsmål. Dessuten er 10 barnevernansatte blitt intervjuet.

Rapportens fokus er hvordan er hvordan ansatte i barnevernet opplever incestsaker. Man mener at saksbehandlerne opplever saker som gjelder incest og seksuelle overgrep som vanskeligere enn andre saker. Konklusjonen er at utdanningen av barneverns- og sosialarbeidere må inkludere kunnskap om incest, vold og overgrep mot barn.

Vedlegg 4

Spørreskjemaet

**Spørreundersøkelse om:
Kunnskap om barnekonvensjonen, seksuelle og
fysiske overgrep mot barn og om samtalemotodikk
med barn blant siste års studenter ved et utvalg
høgskoleutdanninger.**

Spørsmål 1

FN's konvensjon om barns rettigheter (Barnekonvensjonen) er en internasjonal avtale som er juridisk forpliktende for de stater som har ratifisert den. I Norge gjelder Barnekonvensjonen som norsk lov. Barnekonvensjonen kan defineres som grunnleggende regler om barns rettigheter og består av en rekke bestemmelser om hvordan barn skal behandles av voksne og av samfunnet

1a. Har du fått undervisning om Barnekonvensjonen i løpet av din utdanning?

Ja .....

Nei .....

Vet ikke .....

1b. Opplever du å ha fått tilstrekkelig kunnskap om Barnekonvensjonen med hensyn til ditt fremtidige yrkesarbeid?

Ja .....

Nei .....

Vet ikke .....

1c. Når i utanningsforløpet har du fått undervisning i emnet? (her kan du krysse av ved en eller flere alternativ)

År 1 .....

År 2 .....

År 3 .....

År 4 .....

Spørsmål 2:

Noen barn opplever å bli utsatt for **fysiske overgrep** i oppveksten. Dette vil kunne få store konsekvenser for barnets psykiske helse, utviklingsforløp og læringsevne.

2a. Har du fått undervisning om fysiske overgrep mot barn i løpet av din utdanning?

Ja .....

Nei .....

Vet ikke .....

Hvis JA på spørsmålet over:

2aa. Har undervisningen vært:

Teoretisk orientert .....

Metodisk orientert.....

Praktisk orientert.....

2b. Opplever du at du har fått tilstrekkelig kompetanse om fysiske overgrep mot barn med hensyn til ditt fremtidige yrkesarbeid?

Ja .....

Nei .....

Vet ikke .....

Hvis NEI på spørsmålet over:

2ba. Hva hadde du ønsket mer av?

Teori ..... Metode ..... Praksis .....

2c. Når i utdanningsforløpet har du fått undervisning i emnet? (her kan du krysse av ved en eller flere alternativ)

År 1 ..... År 2 ..... År 3 ..... År 4 ..... **Spørsmål 3:**

Noen barn opplever å bli utsatt for **seksuelle overgrep** i oppveksten. Dette vil kunne få store konsekvenser for barnets psykiske helse, utviklingsforløp og læringsevne.

3a. Har du fått undervisning om seksuelle overgrep mot barn i løpet av din utdanning?

Ja ..... Nei ..... Vet ikke ..... **Hvis JA på spørsmålet over:**

3aa. Har undervisningen vært:

Teoretisk orientert ..... Metodisk orientert ..... Praktisk orientert .....

3b. Opplever du at du har fått tilstrekkelig kompetanse om seksuelle overgrep mot barn med hensyn til ditt fremtidige yrkesarbeid?

- Ja .....
- Nei .....
- Vet ikke .....

Hvis NEI på spørsmålet over:

3ba. Hva hadde du ønsket mer av?

- Teori .....
- Metode .....
- Praksis .....

3c. Når i utdanningsforløpet har du fått undervisning i emnet? (her kan du krysse av ved en eller flere alternativ)

- År 1 .....
- År 2 .....
- År 3 .....
- År 4 .....

Spørsmål 4:

Det er ikke alltid like lett å legge til rette for eller få til gode samtaler mellom barn og voksne. Særlig vil dette gjelde barn som kan ha behov for å avsløre eller fortelle om vanskelige temaer i livet sitt.

4a. Har du fått undervisning om samtalemetodikk med barn i løpet av din utdanning?

- Ja .....
- Nei .....
- Vet ikke .....

Hvis JA på spørsmålet over:

4aa. Har undervisningen vært:

Teoretisk orientert ..... Metodisk orientert..... Praktisk orientert.....

4b. Opplever du at du har fått tilstrekkelig kompetanse om samtalemetodikk med barn med hensyn til ditt fremtidige yrkesarbeid?

Ja ..... Nei ..... Vet ikke ..... **Hvis NEI på spørsmålet over:**

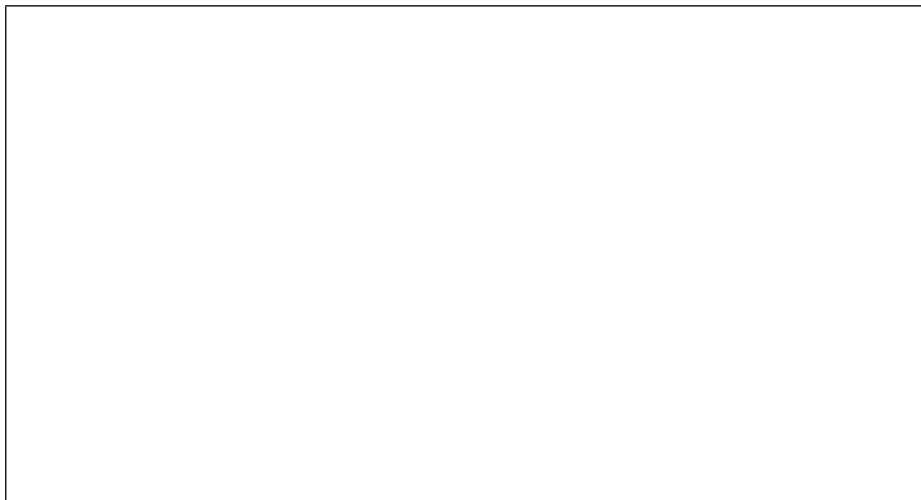
4ba. Hva hadde du ønsket mer av?

Teori ..... Metode ..... Praksis.....

4c. Når i utanningsforløpet har du fått undervisning i emnet? (her kan du krysse av ved en eller flere alternativ)

År 1 ..... År 2..... År 3..... År 4.....

Eventuelle øvrige synspunkter:

Litteratur

- Barne- og familiedepartementet, Strategiplan for fysiske- og seksuelle overgrep mot barn, 2005.
- Borgen, G. (2007): Definisjoner og omfang. Oslo: Nasjoanlt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS). Lest 15.06.07 fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, webside; http://www.nkvts.no/Temasider/tema_barn
- Christensen, Else (1988): *Opvækst eller overlevelse. Psykisk forsvar mot vold og strategier for overlevelse hos 4-6 årige barn i familjer med hustrumishandling*. Köpenhamn: Sikon.
- Dalin, P. (1995): *Skoleutvikling. Strategier og praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Edgardh, K. (2000): Adolescent girls investigated for sexual abuse: history, physical findings and legal outcome.
- Finkelhor, D. (1994): The international epidemiology of child sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 18, s. 409-417.
- Garbarino, J. (1997): *Hvad børn kan fortælle os: om tolkning og vurdering af kritisk information fra børn*. Hans Reitzel.
- Høghjelle, A. (2000): *Allmennlærernes kompetanse til å møte elever utsatt for seksuelle overgrep*. Høgskolen i Akershus.
- Justis- og politidepartementet (2004-2007). *Regjeringens handlingsplan "Vold i nære relasjoner"*.
- Langballe, Å. & Trøften Gamst, K. (2006) *En dialogisk tilnærming til kommunikasjon med barn*. I *Samtaler med små barn i saker etter barneloven*. Barne- og likestillingsdepartementet.
- Merry og Adams (1994):
- Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn (2002): *Seksuelle overgrep mot barn – utvalgte temaer*.
- Norges offentlige utredning 2003:25, *Ny lov om universiteter og høyskoler*. Kunnskapsdepartementet.

- Norges offentlige utredning 2003:31, Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner. Justis- og politidepartementet.
- Rädda Barnen (2006): Inga barn på schemat - blivande socionomer om beredskapen att möta barn som far illa. Stockholm: Rädda Barnen.
- Sogn, H. (2007): Undervisning om vold ved universiteter og høyskoler. Forslag til nasjonal implementeringsplan for å styrke ulike grunn-, videre- og spesialistutdanninger med hensyn til kunnskap om vold i nære relasjoner. Publikasjonsserie fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Nr. 2.
- SOU 2001:18. Barn og misshandel. En rapport om kroppslig bestraffning och annan misshandel i Sverige vid slutet av 1900-talet.
- SOU 2001:72. Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda. Slutbetänkande av Komittén mot barnmisshandel.
- Svenska Brottsförebyggande rådet 2000:15. Barnmisshandel - en kartläggning av polisanmälda brott mot barn.
- Sætre, M., Holter, H. og Jebsen, E. (1986): Tvang til seksualitet. En undersøkelse av seksuelle overgrep mot barn. Oslo:Cappelen.
- Sætre, M. (1997a): Omfanget av vold: Gjennomgang av dokumentasjon og resultater, Oslo: Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Høgskolen i Oslo, HiO-notat nr. 7.
- Søftestad, S. (2005): Seksuelle overgrep: fra privat avmakt til tverretattlig handlekraft. Universitetsforlaget.
- Søftestad, S. (2001): Fra nybegynner til kompetent praktiker. Hvordan får vi fagfolk til å bli over tid i arbeidet med seksuelle overgrep mot barn? Fylkesbarnevernet.
- Texmo, A. og Aavik, L. (1998): Seksuelle overgrep mot kvinner og barn: fornærmedes rettstilling i praksis: utredningsprosjekt i Nordland, Troms og Finnmark. Kvinneuniversitetet Nord.

Denne rapporten omhandler en kartlegging av hvorvidt og i hvilken grad sisteårsstudenter ved et utvalg barnevernspedagog-, førskolelærer- og lærerutdanninger har fått undervisning om barnekonvensjonen, fysiske- og seksuelle overgrep og samtalemotodikk med barn.

Rapporten gir i tillegg en oversikt over nødvendige tiltak som bør iverksettes for at disse profesjonsgruppene skal få tilstrekkelig kunnskap om de ulike temaene i løpet av sin utdanning. Prosjektet er gjennomført på forespørsel av Redd Barna.

ISBN 978-82-8122-011-9
ISSN 0809-9103

Kirkeveien 166 (bygning 48)
N-0407 Oslo
Tlf.: +47 22 59 55 00
Faks: +47 22 59 55 01
e-post: postmottak@nkvtS.unirand.no

Org. nr.: 986 304 096